

**Hjalmar
Söderberg**

**Jézus
Barabbás**

ÁGHEGY KÖNYVEK

Hjalmar Söderberg: Jézus Barabbás

Hjalmar Söderberg

JÉZUS BARABBÁS

Jägerstam hadnagy emlékirataiból

Fordította:

Szente Imre

Ághegy Könyvek

ÁGHEGY KÖNYVEK
Sorozatszerkesztő: Tar Károly

A kötet megjelenését támogatta:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
Svédországi Magyarok Országos Szövetsége
Ághegy-Liget Baráti Társaság

© Sente Imre
© Ághegy-Liget Baráti Társaság
ISBN 975-963-552-434-1

KIADJA A SZÉKELYHÁZ KÖZHASZNÚ ALAPÍTVÁNY
Felelős kiadó: Nagy Zoltán kuratóriumi elnök

I.

Gustav Mauritz Jägerstamnak hívnak jelen életemben; 1865-ben születtem a stockholmi Szt. Jakab gyülekezet tagjaként.

Családom hagyományaihoz híven ifjúságomat a katonai pályának szenteltem, éveken át hadnagy voltam az upplandi dragonyosok állományában, de személyes okokból idő előtt kiváltam. Ennek ellenére sok derék polgártársamnak ma, ősz fejjel is, „Jägerstam hadnagy” vagyok.

Néhány esztendeje Koppenhágában élek mint a Folyó-sétány 88 alatti ház tulajdonosa és lakója. A házból idővel valóságos kis svéd kolónia lett. A földszinten üzlethelyiségek vannak, a kaputól balra egy antikvárium, amelynek tulajdonosa, Josef Marin, földim és régi ismerősöm. Fiatal korában papnak tanult, de abbahagyta, mert nem sikerült az igaz hit birtokába jutnia, s teológiai tanulmányai csak még messzebb sodorták tőle. (Ez még akkor volt, amikor az volt a nézet, hogy egy papnak hinnie kell a keresztény tanításban, vagy legalábbis színleg, ami ma már nem látszik követelménynek odahaza, Svédországban.) Ezután néhány évig újságíró volt, mely hivatáshoz talán nem volt kellő érzéke, mert jelenleg könyvantikvárius itt Koppenhágában; ritka szerény életmódjának köszönhetően egész jól megél belőle. – A kaputól jobbra egy tojáskereskedés van „Columbus Tojásáruda” cégérrel, majd egy mosoda, „Vasko de Gama Vaskeri” felirattal. (Vasco *da* Gama volna helyesen, de a dánok megrögzött ellenszenvvel viseltetnek az a-betűvel szemben) Az első emeleten a „Jövő Reménysége” nevű beteg- és temetési pénztár tart fenn egy irodát. A második emeleten lakom én. A harmadikat ezideig ugyan csak magamnak tartottam fenn, és főleg vendégeket: látogatóba jövő rokonokat, barátokat és ismerősöket szoktam ott elszállásolni. Ám mióta kedves feleségem, Anna-Greta (született Pistolkreutz, annak a Pistolkreutz tengernagynak a lánya, aki II. Oszkár alatt egy ideig tengerészeti miniszter volt, de lejáratta magát a parlamentben, s ezért menesztették. Különben is sötét alak volt, ezt meg kell mondanom, ha „vérszerinti” apósom volt is) pár éve meghalt spanyolkórban, megritkultak a látogatók, és most meghirdettem, hogy kiadom a lakást. A negyedik emeleten földim és jó barátom Kasper mester rendezte be műtermét. (A fenébe is, *művésznek* kellett volna mondanom Kaspert – agyonüt, ha mesternek titulálom!) Néha megiszunk együtt néhány kevertet, többnyire nálam, de van úgy, hogy nála, időnként pedig a Nagy Tengerikígyó borházban (dánul Store Söslange) pár házzal odébb a sarkon. Olykor Josef Marin is hozzánk csatlakozik, bár ő alig iszik valamit, amiért Kasper ki nem állhatja. (A magam részéről igen toleráns vagyok e téren.)

Mint hogy életem jó részét utazással töltöttem, négy világrészt bejárva és sok mindent megélve, ami azonban csak megrostálva volna alkalmas közzétételre, most, hajlottabb koromban, mint sokan mások, talán én is megírhatnám életem történetét. Mégsem ez a szándék vezetett, amikor tollat fogtam – e szerszámhoz a lehető legritkábban nyúltam korábbi életemben. Mindaz, amit e mostani

testetöltésem alatt átéltem, túl jelentéktelen ahhoz, hogy a nagyközönség érdeklődésére számot tarthatna.

Manapság a felvilágosult emberek közt aligha akadna sok – már az olyanok közt, akik csak egy kicsit is haladnak a korral –, aki egy könnyed vállvonással elintézné a lélekvandorlás és a korábbi lét régi tanát. Úgy húsz évvel ezelőtt egy szíriai és palesztinai utammal kapcsolatban ébredtem rá fokozatosan ez ősi hiedelem igazságára, mely az ókorban nagyon el volt terjedve. A szemem elé táruló tájak látványa valami módon ismerősnek tűnt, különösen mikor Galileát jártam, de Jeruzsálemben és környékén is. Egy barátom volt az útítársam, aki a keleti nyelvekkel foglalkozott, s már nevet is szerzett e téren, amikor a korai halál elragadta. Megesik velem néha, mint annyi mással is, hogy álmomban beszélek. Egy éjszaka – Damaszkuszban történt, az Abdul Hamid Grand Hotelben, abban az „Egyenes utcában”, melyről szó esik az Apostolok Cselekedeteiben (mármint az utcáról, nem a szállóról) – hirtelen egy izgalmas, eseményekben gazdag s egyben szokatlanul összefüggő álomból ébredtem. Persze én magam voltam ennek az álomnak a főszereplője – ahogy az már lenni szokott – de ez az „én magam” nem G. M. Jägerstam volt, hanem egy bizonyos Ruben bar-Jona. Az álomban szereplő személyek között volt egy Jezsua nevű is, akiben furcsa módon azonnal fölismertem Jézust, annak ellenére, hogy egyáltalán nem hasonlított a középben elválasztott apródfrizurás, ikerszakállas hagyományos Jézus-képmásokra. Amikor fölébredtem, útítársam is ébren volt – én ébresztettem föl, mert hangosan beszéltem álmomban. Tőle tudtam meg, hogy hosszú tirádákat eresztettem meg – arámiul! Egy olyan nyelven, amelynek egyetlen szavát sem ismertem jelenlegi létállapotomban – vagy egyet mégis: az apa jelentésű „abba” szót, amit az iskolában tanultunk. No meg az „áment”, természetesen.

Rövidre fogva: ez utazás folyamán lassan-lassan világossá vált számomra, hogy egy korábbi életemben Jézus kortársa és földije voltam – galileai zsidó, mint ő –, és azon a vidéken laktam, ahol ő élt és működött. Nos tehát ebből a korból való emlékeimet – amennyire évek során sikerült fölidézniem és tudatosítanom őket – szándékozom most írásba foglalni és nyilvánosságra hozni.

*

Rám, aki személyesen – bár sajnos eléggé felületesen – ismertem Jézust, érthető módon meglehetősen komikus hatással van, hogy némelyek történeti létezését is kétségbe vonják. De mégha eltekintek is a kivételes helyzettől, melyet ebben a vonatkozásban elfoglalok, akkor sem hiszem, hogy okom volna kételkedni abban, hogy Jézus valóban élt. Hisz mindnyájan olvastuk Márk evangéliumában (mely Josef Marin állítása szerint a legrégebb), a hatodik rész elején, hogy Jézusnak négy fivére volt, név szerint fölsorolva, azonkívül még nővérei is. Felfoghatatlan, miért adta volna a szerző egy kiagyalt Jézusnak ezeket a testvéreket, mikor azoknak a világon semmi közük sincs az ő sztorijához, s még csak nem is tartoznak Jézus hívei közé, sőt (miként az anyjuk is) eszelősnek tartották őt.

Egyébként magam is elég jól ismertem párat e fivérek közül. A legfiatalabb, Simon, egykorú játszópajtásom volt. S ami a lányokat illeti, elárulhatom, hogy a

legidősebbet Juditnak hívták, a legfiatalabbat pedig, aki igazán csinos teremtmény volt, Rutnak. A többiekre nem emlékszem.

Most hát rátérek jelenlegi időszámításunk kezdete tájáról való emlékeim fölidőzésére.

II.

Én, Ruben bar-Jona (Jona vagy Jónás fia) Galilea Kapernaum nevű városkájában, a Genezáreti tó partján születtem, mintegy tíz évvel a nagy Heródes király halála után. Korai gyermekségem emlékei közé tartoznak apámnak mélységes alattvalói tisztelettől és őszinte csodálattól áthatott elbeszélései e kiváló uralkodóról, akinek érdeme nemcsak a jeruzsálemi templom újjáépítése – pompázatos modern stílusban, korinthusi oszlopokkal az elő- és háttérben –, hanem az is, hogy egy súlyos éhínség idején vagyona jó részének fölládozásával sietett éhező alattvalóinak megmentésére, személyesen hajtotta végre s ellenőrizte az élelmiszer kiosztást, hogy elejét vegye minden sikkasztásnak és lopásnak. Apám azonban, aki a farizeusok pártjához tartozott, sohasem ment el odáig, hogy – mint akkoriban sokan mások – Heródes királyban lássa az Izraelnek megígért Messiást.

Apám írástudó volt, de mint az értelmiség tagjai általában – még Jeruzsálemben is, hát még a félreeső vidéki helyiségekben! – saját kétkezi munkájára volt utalva megélhetéséhez. Már gyermekkorától kezdve kitanulta a szabómesterséget, majd miután elköltöztünk Kapernaumból Galilea újonnan épült székvárosába, melyet az országrész fejedelme (Heródes Antipas, Heródes király egyik fia) Tiberiásnak nevezett el a császár tiszteletére, apámnak sikerült ebben a modern és rohamosan fejlődő városban egy jövedelmező szabóságot összedolgoznia, úgyhogy családunk nemsokára a város legvagyonosabbjai közé számított.

Természetesen engem is kiképeztek az apai mesterségre. Szinte hallom megboldogult apám sokszor ismételt szavait: „Aki nem tanítja mesterségre a fiát, az a rablómesterségre tanítja.”

Apám sokszor tíz alkalmazottal is dolgozott. Munkásai közt egy sem volt vásárolt rabszolga – apám elvből nem akart rabszolgát, bár igazán megengedhette volna magának –, valamennyien szabad iparosok vagy földművesek fiai voltak, s mindig akadt köztük néhány, aki a munka mellett tanult is, s apám vezetésével egyidejűleg sajátította el a szabómesterség minden csínját-bínját, s nyert beavatást az írásmagyarázat és az óhéber nyelv titkaiba.

Az efféle, hogy úgy mondjam, „munkásdiákok” közül gyermekkoromból különösen egy Jezsua, vagy ahogy manapság nevezik: Jézus nevű fiatalemberre emlékszem. Egy József nevű kőművesmester volt az apja, aki egy közeli faluban lakott, de állandóan Tiberiásban kapott munkát a városépítés legszorgosabb éveiben; apám házát is ő építette. Jézust, aki apja mesterségét már kitanulta, jó eszűnek tartották, ezért adták be apám mellé tanulóknak. Tizennyolc-tizenkilenc éves lehetett akkor. Pontosan nem emlékszem, mennyi időt töltött nálunk. Apám igen meg volt vele elégedve, legalábbis az elején – később azonban megváltozott a véleménye. Úgy emlékszem, hogy apám a szorgalmában talált kívánnivalót, és

kissé labilisnak tartotta a jellemét. A szabósághoz legalábbis semmi kedvet sem mutatott Jézus, s egy idő múlva vissza is tért apja mesterségéhez.

Legifjabb öccse, Simon, aki egykorú volt velem, mint már említettem, játszótársam és jó pajtásom volt akkoriban.

Körülbelül ezzel egyidőben egy Juda nevű Messiás, akit „zelóta”-ként emlegettek, keltett nyugtalanságot Galileában; és mikor Jézus egy ízben hetekre eltűnt, úgyhogy senki sem tudta, merre jár, testvérei (ezt Simontól hallottam) attól tartottak, hogy Juda bandájához szegődött fönn a hegyek közt. Erről azonban semmi biztosat nem tudok.

(Juda felkelése persze elbukott. Hogy vele magával mi történt, arra nem emlékszem, de két fiát elfogták és megfeszítették. Párthívei azonban még jóval később is bizonytalanná tették a hegyvidéket.)

Tizenkét éves koromban első ízben kísérhettem el apámat és bátyáimat Jeruzsálembe, ahová évenként szoktak zárándokolni a húsvéti ünnepek alatt. A szent városnak e meglátogatása során vásárolta meg apám egy templomtéri ötvösműhelyben azt az egyetlen értékesebb dísz tárgyat, melyre az én egyébként meglehetősen egyszerű gyermekkori otthonomban emlékszem: a jeruzsálemi templom színezüstből készült, nagy művésszel kivitelezett pontos modelljét. Ez amolyan házi oltár szerepet töltött be aztán otthonunkban.

E húsvét alkalmával, mint később is annyiszor, anyai nagybátyámnál, József-nél laktunk, aki a jeruzsálemi templom papja volt, és az igaz hithez való tántoríthatatlan ragaszkodása, jellemsszilárdsága miatt a Kefás illetve Kajfás, vagyis a „szikla” melléknevet kapta. Hazatérésünk után kevés idővel levél útján értesültünk arról, hogy a római helytartó József nagybátyámat nevezte ki főpapnak és a Nagy Tanács elnökének!

Tizennyolcadik évemben nagy változás történt az életemben. Szokásos évi Jeruzsálem-járásunk alatt ez alkalommal szokatlanul sok rokonunkkal találkoztunk.

Mindenekelőtt természetesen, mint mindig, főpap-nagybátyámat láttuk viszont, akinél szokás szerint megszálltunk, s aki ezúttal is hagyományos svéd – ej, mit nem mondok – hagyományos zsidó vendégszeretettel fogadott bennünket.

Találkoztunk továbbá apámnak egy élemedett nagybátyjával, Jehozsua rabbi-val, aki a messzi Babilonból érkezett, mesterségére nézve uszályhajós volt, különben apámhoz hasonlóan írástudó. (Nemzetségünk azon előkelő családoknak egyikétől származott, akiket annak idején Nebukadnezár király a babiloni fogságba hurcolt. Máig szép számmal voltak ott rokonaink.) Jehozsua apó keserű szomorú ember volt; könnyek közt ecsetelte az egykori világváros hanyatlását. A város legnagyobb része romokban hevert, büntetlenül dúlták a rablók és banditák a pártuskirály gyenge kormányzása alatt, a vízvezetékek és csatornák tönkrementek, s így ami még megmaradt a városból, az is a pestis állandó fészke volt. Apám gyűjtést kezdeményezett a rokonok közt, hogy a szegény öregember ősei földjén tölthesse hátralévő napjait.

Találkoztunk még apám három fivérével is.

Naftali bácsi, a legidősebb, hajótulajdonos és kereskedő volt Marseille-ben, vagy ahogy akkor nevezték: Massiliában. Egyik hajójával érkezett Galliából

Judea partjaira, Caesaria kikötőjébe fiának Jonának társaságában, aki a bárkát kormányozta.

Simon bácsi aranyműves és régiségkereskedő volt Rómában. Először egy kis műhelyt nyitott Puteoliban (jelentős kereskedőváros volt ez akkoriban, Nápolytól nem messze), ahol máig tartott fenn egy fiókvállalatot egyik fia vezetése alatt, s volt neki ott egy csinos nyaralója is. (Hosszú időn át lakott is benne egyébként, minthogy az antiszemita Tiberius császár időnként kitiltotta Rómából a zsidókat.)

Efraim bácsi, apám legfiatalabb fivére Alexandriából érkezett, ahol egy nagy könyvmásoló műhelye volt; száz meg száz másoló rabszolgát foglalkoztatott; egyike volt a legtekintélyesebb könyvkereskedőknek ebben a tudós és irodalomkedvelő világvárosban. Efraim bácsi, akinek három lánya volt, de nagy bánatára egy fia sem, rögtön jóindulatú érdeklődést mutatott irántam. Azt javasolta apámnak, hogy hadd kövessem én őt Alexandriába, ahol tökéletesíthetném neveltetésemet és a legkiválóbb tanítók vezetésével, kifinomult tudósi és irodalmi körökkel érintkezve nyerhetnék korszerű, színvonalas kiképzést.

Hogy megdobbant az én szívem erre a javaslatra! Alexandria – a világ fővárosa! (Mert mi keletiek még mindig annak tekintettük, és utáltuk Rómát.)

Apám, aki nem ok nélkül gyanakodott, hogy Efraim bácsit jobban érdeklik a görög filozófusok és költők, mint Mózes és a próféták, nemigen volt elragadtatva ettől a javaslatától, és csak miután drága anyám könnyek közt esdekelt, hogy ne állja útját fia jövőjének, adta meg sóhajtozva beleegyezését. Még aznap vehettem magamnak a Felső Piac utca egyik bazárjában egy zöld úti kalapot – ez volt életem első kalapja, mely fejemet nyomta – nagyjából olyan volt, mint a görögök Hermész istenéé, ahogy ábrázolni szokták, csak persze szárnyak nélkül. Ugyanabban a boltban vett nekem anyám egy vastag, virágos úti takarót is (a lydiai Szardész híres gyártmányaiból), hogy legyen mibe burkolóznom, ha hideg szelek fújnak a tengeren.

Mert magától értetődött, hogy tengeri úton, Naftali bácsi bárkájával megyünk, mely Caesarea kikötőjében várt bennünket.

Rögtön húsvét után fölkerekedtünk hát a part irányában – micsoda nagy karaván! Nyugodtan nevezhettük volna népvándorlásnak is. Hétköznapi formájában Jeruzsálem egy ötvenezres lélekszámú város volt (körülbelül mint Norrköping ma), de a húsvéti nagy ünnepekre százezer szám árasztották el a világ minden részéről özönlő jámbor zarándokok, zsidók és prozeliták (áttértek), de még „istenfélő” pogányok is (ezt a kifejezést szoktuk használni mi zsidók az olyan pogányokra, akik készséggel imádták Izrael istenét, anélkül, hogy cserbenhagyták volna érte saját régi isteneiket, s főleg a kellemetlen körülmételeknek nem akarták alávetni magukat.)

A karavánban mi közvetlenül a római helytartó és kísérete mögött kaptunk helyet – ő volt az, aki József nagybátyámat kinevezte főpappá. (Nem Pilátus, hanem annak közvetlen elődje; a nevére nem emlékszem, mégha tudtam volna is akkor, hisz félíg még kisfiú voltam.) A helytartó állandó rezidenciája ugyanis Caesariában volt, és csak olyankor jött Jeruzsálembe, ha jelenléte szükségesnek látszott, ami persze a legnagyobb mértékben aktuális volt a nagy ünnep alatt, amikor a hallatlan népcsődület mindig is hálás talajt kínált a messiási zavargásoknak.

Ez a húsvét azonban szokatlanul zökkenőmentesen zajlott le, s a helytartó, amennyire csak hivatala engedte, kegyesnek s előzékenynek mutatkozott. – Mint ismeretes, Pilátus más politikát követett.

Szüleim egészen Caesariáig elkísértek bennünket, ahol sűrű könnyhullatás közt váltunk el egymástól, s én dobogó szívvel szálltam föl a *Delfin*-re, Naftali bácsi hajójára, mind a három nagybátyámmal s néhány más utassal együtt. Újonnan épített, egészen modern típusú hajó volt, két sor evezővel; a régi esetben „triemiszek” a maguk három szintes evezősorával kimentek már a divatból. A bárka orrát ékesítő szobor egy zöld szakállú vént ábrázolt, akiről Naftali bácsi azt állította, hogy Jónás próféta, ám a hajósok Poszeidónnak nevezték.

III.

A tenger – a végtelen, a határ nélküli tenger! Micsoda látvány nekem, aki sohase láttam nagyobb vizet, mint a mi kis mosdótálunk odahaza Galileában: a Genezáreti tó!

Kora reggel volt, amikor fölszedtük a horgonyt. A hosszú, kettős evezősorokon szikrázott a napfény, miközben az evező rabok obszcén dalaikat gajdolták. Nagy volt a hullámverés. Bácsikáim, akik már ismerték a tenger szeszélyeit, rögtön lehúzódtak a fedélzet alá fekhelyeikre, de engem gyönyörködtetett és szórakoztatott ez a hintázás a habokon. Persze csak az elején. Hamarosan furcsán kezdtem érezni magam, és mikor a kormányos, Jona unokatestvérem meglátta sápadozó képemet, rám ordított: – Menj a szélárnyékba okádni, szerencsétlen szárazföldi patkány!

De az én kétezer év előtti tengeribetegségem aligha érdekli a mai nyájas olvasót, azért hát ugorjunk egyet.

Naplemente után hamarosan láthattam, hogy a Nagy Medve csillagképe közvetlenül a hajóorr fölött lebeg: szóval északnak tartunk. Nem szándékoztunk ugyanis egyenest Alexandriába, mert nagybátyáimnak, mind a háromnak, fontos intéznivalóik voltak Antiokiában, s útközben Tyrusban kötöttünk ki először.

Tyrusban fölszedtünk néhány új utast is, köztük egy fiatal görögöt, Apolloszt, egy gazdag és előkelő antiokiai kereskedőcsalád sarját, akivel hamarosan szóba elegyedtem. Nemrég tért át a zsidó vallásra, és húsvétkor Jeruzsálemben járt, ahol körülmélték és megkeresztelték Siloa szent tavában. Majd szárazföldi úton átment Tyrusba üzleti ügyeit intézni.

(A kevésbé tájékozott mai olvasót bizonyára meglepi Apollosz megkeresztelkedése. A keresztség azonban kötelező volt minden pogány számára, aki át akart térni a zsidó vallásra. Köztünk, született zsidók közt ez nem volt oly gyakori, de néha azért előfordult, ha valakit oly nagyon elfogott a töredelem bűnei miatt, hogy semmivel sem érezte jobbnak magát a pogányoknál, és új életet akart kezdeni.)

Tyrusban egy templom hátsó falán láttam egy igénytelen emléktáblát arról a kétezer derék polgárról, akiket Nagy Sándor császár keresztre feszítettett a fölötti dűhében, hogy több mint nyolc hónapot kellett elvesztegetnie a város ostromával.

Míg Tyrusból Antiokia felé utaztunk, sokat beszélgettem Apollosszal, és ha-

mar jó barátok lettünk. Néhány évvel idősebb volt nálam, s egy alexandriai zsidó lánnyal volt eljegyezve, azért ment most Alexandriába, hogy megtartsák az esküvőt. Nekem őszintén bevallotta, hogy a zsidó vallásra való áttéréssel először csak azt akarta elérni, hogy elvehesse a gyönyörű Ráchelt, akibe az örülésig beleszeretett, de mióta alaposabban megismerte vallásunkat, komolyan el akart mélyedni benne, nem csak úgy, mint görög honfitársai.

– Hogy lehet hinni manapság Zeusban, mondta, mikor minden tanult ember tudja, hogy csak egy jelentéktelen rablókirály volt valamikor Kréta szigetén? Hiszen még a sírját is megtalálta ott Euhemérosz!

– Mit nem mondasz!, szoltam elcsodálkozva, tehát valóban létezett? Akkor talán a valóságban is olyan széleskörű szerelmi kapcsolatai voltak, mint ahogy beszélnek?

– Az már egy másik história, mondta Apollosz. A régi időkben minden király, uraság, előkelő család az istenektől szerette volna származtatni magát, elsősorban persze Zeusztól. Ezért kellett Homérosznak s a többi udvari költőnek sarkantyúznia a fantáziáját, hogy ellássák őt minél nagyobb számú szeretővel.

Apollosz azt is elmesélte, hogy már az apja, aki pár éve meghalt, elhagyta a görögség régi istenhítét, és beavattatta magát az Attisz-misztériumokba, hogy feltámadásban és örök életben részesüljön.

Aztán mikor megérkeztünk Antiokiába, és kart karba öltve kószáltunk ebben a látványos, modern nagyvárosban, egyik nap elvitt Apollosz az apja sírjához, egy nagy temetőbe, a várostól keletre. A sírkövet egy egyszerű kereszt díszítette (a napnak és a feltámadásnak a szimbóluma, magyarázta Apollosz), a felirat pedig tudatta, hogy a halott az ő megváltójába, Attisz Úrba vetett bizalommal múlt ki e világból.

Kérdeztem Apollosztól, hogy vajon ez az Attisz, akit Adonisznak is hívnak (azaz „úrnak”), ugyancsak élt-e a valóságban is, mint Zeus. Azt felelte, hogy nem tudja, de elképzelhetőnek tartja.

Apollosz koszorút helyezett a sírra. Majd a városba visszamenőben megjegyezte:

– Örömmel hallottam, hogy az apád farizeus, mert tudom, hogy a farizeusok a holtak feltámadását hirdetik, és nem csodálkozhatok eléggé, hogy viszont vannak állítólag más zsidó rabbik és írástudók, akik tagadják a lélek halhatatlanságát, és azzal támasztják alá ezt a nézetüket, hogy erről nem történik említés a szent iratokban. Én persze még nem vagyok eléggé jártas bennük, noha számos napot eltöltöttem az alexandriai királyi könyvtárban böngészésükkel, természetesen görög fordításban; de sajnos el kell ismernem, hogy semmit sem találtam bennük, ami a halhatatlansághoz fűzött reményeimet támogatná. Ellenkezőleg: egy napon a következő szövegre bukkantam az egyik írásban, mely bölcs Salamon király szerzeménye: „Az emberek fiainak vége hasonló az okatlan állatnak végéhez, és egyenlő végök van azoknak; amint meghal az egyik, úgy meghal a másik is, és ugyanazon egy lélek van mindenkiben; és az embernek nagyobb méltósága nincs az okatlan állatoknál, mert minden hiábavalóság.” (Préd. 3:19, Károli Gáspár ford.) – Micsoda vigasztalan tanítás! Mennyire sajnálom szegény Salamon királyt, minden nagysága, dicsősége és bölcsessége mellett is!

Nagybátyáim üzleti ügyei hetekig visszatartottak bennünket Antiokia városában. Úgy állt a dolog, hogy Simon nagybátyám, az aranymíves nyomára bukkant egy hallatlanul értékes, cizellált dísztárgyakból, ékszerekből, drágakövekből, kámeákból álló gyűjteménynek, melynek egykori birtokosa állítólag nem kisebb személy volt, mint a pontoszi Monima királyné, a nagy Mitradatész kedvenc hitvese, aki a maga idejében a világ legszebb, legszellemesebb és legimádatosabb asszonya volt. Simon bácsi eleve biztos volt benne, hogy ha méltányos áron hozzájuthatna ehhez a kincshez, föltétlenül találna rá vásárlókat a legmagasabb római arisztokrácia körében. De ez olyan nagy üzlet volt, hogy testvéreit is mozgósította mint érdekelteket. Egy Antiokiában élő föníciai aranymíves, aki Simon bácsi legmegbízhatóbb helybeli üzleti összeköttetése volt, adta a tippet s maga is betársult. A kincs jelenleg egy előkelő hölgy házában volt letétben, akinek elődei annak idején közeli kapcsolatban voltak Monima királyné udvarával. Ez a hölgy, aki meglehetősen szerény körülmények közt élt, természetesen csak közvetítette az üzletet, s hogy tulajdonképpen kié volt a kincs, azt sohasem tudtam meg, vagy elfelejtettem.

Mikor végre sikerült nyélbe ütni az üzletet és a kincset biztonságosan elhelyezni a bárka rakterében, útra keltünk déli irányban egyenesen Alexandria felé. Másnap elején jártunk, az idő gyönyörű volt. A fedélzeten fogyasztottuk el ebédünket egy bíborral csíkozott sátorponyva alatt, és többnyire utána is ott ültünk (vagy hevertünk) egy-két palack bor mellett (ej, dehogyis palack: nagy cserépkorsó), és beszélgettünk erről-arról, többek között római pletykákról. Az emberkerülő és -gyűlölő császár Capri szigetére, a kastélyába húzódott, s a közhiedelem szerint egy sötét barlang mélyéből titkos mágiával kormányozta a világot. De Simon bácsi inkább úgy vélte, hogy alighanem iddoggál ott a barlangban; a katonái már fiatal korában Biberiusnak (iszákosnak) titulálták Tiberius helyett. Bácsikáim egyébként leplezett célozgatásokat is suttoztak egymás között, abban a hitben, hogy én úgysem értem, arról, hogy mit is csinálhat még Tiberius abban a barlangban. Én azonban szinte megsajnáltam a császárt, amikor Simon bácsi idézte egy levelének a kezdősorait, melyet állítólag a szenátusnak írt, és Simon bácsi szerint másolatokban terjesztenek Róma szerte: „Hogy mit írjak nektek, egybegyűlt Atyák, vagy hogy hogyan írjak, vagy hogy mit ne írjak – nyeljen el engem a pokol, ha tudom!”

– Ajjaj, Uramisten, szólalt meg Efraim bácsi, mi lesz velünk, ha így kormányozzák a világot!

– Ez a világnak végső korszaka, mondta Naftali bácsi. Nálunk Marseille-ben van egy kaldeus asztrológus, aki megjósolta, hogy a nap szeptember 21-én le fog esni a Forum Romanum kellős közepére. Nem azért, mintha elhinném, de manapság valóban minden megtörténhet velünk. Másképp volt ez az öreg császár idejében!

És bácsikáim megindultan emlékeztek vissza a jó öreg Augustus császárra, aki már tíz éve halott volt, s a legmegbízhatóbb tanúságok szerint fölszállt a mennyekbe. Kimondottan zsidóbarát volt, mint elődje, Julius Caesar is, és Izrael istene iránti tiszteletét is kimutatta azzal, hogy drága ajándékokat küldött a jeruzsálemi templomnak.

– Naja, szólt közbe Efraim bácsi, hacsak nem nagyra becsült üzletfelét, Heró-

des királyt tisztelte meg inkább azokkal az ajándékokkal!

Egész utazásunk folyamán nagy élvezettel hallgattam bácsikáim érdekes társalgását – valóban tanulságos volt egy mucsai legénykének, aki voltam.

Mi fiatalok, Jona unokatestvérem, Apollosz és én, persze szintén sokat beszélgettünk egymással. Jona, aki matematikát és asztronómiát tanult, elmagyarázta nekem, hogy is van az a nappal és a holddal. Egy alexandriai professzor – a nevét elfelejtettem (számoszi Arisztarchosz – a szedő megjegyzése) – kiszámította (nemigen értettem, milyen eljárással), hogy a nap tizenkilencszer távolabb van a földtől, mint a hold, és mivel a nap és a hold ugyanakkorának látszik, ebből az következik, hogy a nap tizenkilencszer nagyobb a holdnál.

– No de hallod-e, Jona! – szólt közbe az apja; Miféle hajós mesékkel traktáld te itt az ifjúságot? Még hogy a nap tizenkilencszer akkora volna, mint a hold! Mikor még a teve is látja, hogy ugyanakkorák.

– Hogy milyen messze van tőlünk a nap és a hold, szólt Simon bácsi, azt csak az a Magasságos tudja, aki teremtette s az égboltra tűzte őket, hogy világítsanak nekünk.

De Efraim bácsi, aki tanult ember volt, és sok tudós könyvet tartott raktáron kiadóvállalatánál, megjegyezte, hogy egy vak, aki járatos a matematika világában, néha messzebb lát, mint az, akinek két szeme van a látásra.

Utunk első felében gyöngye déli szelünk volt, de ahogy kicsit már elhagytuk Ciprust, friss szél támadt északkeletről, úgyhogy hátszelet kapván fölhúzhattuk vitorláinkat, és hajónk hihetetlen sebességgel szállt előre. Egy este aztán, kevéssel napnyugta után, elkiáltotta magát az őr a hajó orrában:

– Fárosz a láthatáron!

Mindnyájan odarohantunk. Messze lent a láthatáron egy apró vörös csillag sejlett, tompa ködös fénnel. A világ nyolcadik csodája volt az, Alexandria világítótornya.

Apollosz valami verset idézett, halkán, mintha csak magának, ahogy fölmerült emlékezetéből:

*Szemben Egyiptom partjaival, hol tágul a tenger
látköre, egy szigetet mos a víz, melynek neve Fárosz;
Annyira van csak a száraztól, hogy a fürge vitorlás
gályának hátszéllal nem több egy napi útnál.
Kényelmes kikötő, hol ivóvíz vár a hajósra,
még mielőtt nekivágna a hosszú tengeri útnak.*

– Hát ebben ugyancsak melléfogott az öreg Homérosz, szólt Efraim bácsi, vagy meglehet, hogy a Nilus iszapja alaposan feltöltötte a deltavidéket azóta. Mert napjainkban, hála Isten, nincs már egy egész napos hajóútnyi távolság Fárosz és a part között. A szigetet a várossal összekötő móló hossza csupán hét stádium, kényelmesen megjárható egy negyedóra alatt.

A tompa fényű apró vörös csillag a horizonton lassacskán mind nagyobb és fényesebb lett, és hamarosan túlragyogta az igazi csillagokat. És pár kurta óra múlva befordulhattunk Alexandria kikötőjébe.

IV.

Alexandriában megszámlálhatatlan ember nyüzsgött, ahogy én láttam, a tenger fövenyénél és az égbolt csillagainál is több, és kétlem, hogy valaki valaha is megkísérelte megszámlálásukat. Az én avított német társalgó lexikonomban az áll, hogy azidőtt hatszázezer volt a város lakóinak száma. Hát azt el is hiszem, de még több is lehetett. (De hogy micsoda finesszel vitték végbe ezt a népszámlálást utólag, annyi idő után, a jó fene tudja. Megszámlálták talán a földben a koponyákat?)

Mi zsidók legalább egyharmadát tettük ki a város lakosságának. A legtöbben persze szegények voltak, de ők is szorgalmasak és takarékosak; sokan voltak a jómódúak és vagyonosak, mint Efraim bácsi, némelyek pedig mérhetetlenül gazdagok. A leggazdagabbat Alexandernek hívták, ő volt a vámhivatal vezérigazgatója. (Vagyishogy korántsem volt ő hivatalnok, mint egy mai svéd vezérigazgató, hanem ama pénzemberek konzorciumának a feje, akik a vámokat bérbe vették. Ez az üzleti ág, mint ismeretes, nem örvendett valami nagy megbecsülésnek a jámbor zsidók szemében, de Alexanderrel, aki arannyal és ezüsttel vonatta be a jeruzsálemi templom kilenc kapuját, kivételt tettek.) Alexander Efraim bácsi baráti köréhez tartozott, így hát nekem is sokszor volt alkalmam találkozni vele és Filón nevű fivérével, aki a filozófia igen nagy tekintélyű professzora és nekem sok éven át tanárom volt. Igaz, hogy az egyszerű és régimódi emberek szerint túlságosan is fölhigította ősi tisztaságú zsidó vallását holmi újmódi és fölfoghatatlan platóni filozófiával, de a tanulóifjúság rajongott érte, és előadásait majdnem annyi görög látogatta, mint ahány zsidó.

A városban különben persze a görögök voltak túlsúlyban. Az ott lakó rómaiak, főleg hivatalnokok és katonatisztek, szerencsájuknek tartották, hogy görögül beszélhettek, és egyebekben sem különböztek nagyon a görögöktől. Egyiptomiakat nemigen lehetett látni. Kiszorították őket a város egy távoli délnyugati zugába, ott morzsolgatták szürke napjaikat, a papok kivételével, akik továbbra is nagy tekintélynek örvendtek.

(Abban a korban a görögök és a rómaiak ugyanúgy bálványozták „Egyiptom bölcsességét”, mint ahogy manapság az a sok kótyagos angol és amerikai, persze főleg némberek, „az indusok titkos bölcsességéről” áradoznak.)

Tanulmányaim első és legfontosabb célja persze a görög nyelv elsajátítása volt, az „igazi” görög nyelvét, amelyet a művelt emberiség használt szóban és írásban, nem az a „pidzsin”-görög, melyet keleten beszéltek, Galileában is mintegy a lakosság fele, s amelyet én is tudtam már gyermekségem óta. Tanultam latinul is, mert Efraim bácsi úgy vélte, hogy egy fiatalembernek, aki érvényesülni akar a világban, ismernie kell azt a nyelvet, amelyet a világ urai beszélnek. Később, mint már említettem, járhattam Filón bölcsészeti előadásaira is. Nagyon érdekelték, és beképzelttem magamnak, hogy értem is őket. Könnyen megy az, ha az ember fiatal.

Efraim bácsi ráadásul irodai munkára is befogott a vállalatánál, ami főleg abban állt, hogy a másolatokat kellett egybevetnem, de arra is nyílt alkalmam, hogy

az ügyvitel minden ágába betekintést nyerjek. Az áruállomány zömét vallásunk szent iratai tették ki görög fordításban; ezek iránt óriási volt a kereslet Alexandria és az egész világ zsidósága körében, akik egy szót sem tudtak héberül, de a görögök és a rómaiak között is. (A nyugati világban egyre többen ábrándultak ki régi isteneikből, és fordultak a divatba jött keleti vallásokhoz.) A könyv azonban igen drága portéka volt akkoriban, és az „Írások” teljes gyűjteményének kiadását csak egyik-másik zsinagóga megrendelésére eszközölték; egyébként külön adtak ki s árusítottak egy-egy írást; a kereslet persze nagyonis változó volt az ilyenek iránt. A legkelendőbbek közé tartozott Jób könyve és a Prédikátoré; sokszor a bírálókat is vitairatokat is beletették ugyanabba a könyvtekercsbe, így módon kerültek aztán együvé abba a nagykönyvbe, melyet Biblia néven ismerünk. A Jónás próféta kalandjairól szóló könyvecske kedvelt szórakoztató olvasmány lett. De a legnépszerűbb és legkelendőbb az a kisterjedelmű írás volt, amelyet „Dániel jelenései” néven hoztak forgalomba, a nagyobb prófétakönyvekből vett kivonat, amely a világ küszöbön álló pusztulásáról és egy Messiás eljöveteléről jóstolt, az „Emberfiáról”, aki az ég felhőiben leszen eljövendő nagy hatalommal és dicsőséggel, hogy leverje a pogányokat, és örök időkre megalapozza a földön Izrael népének uralmát. Az óriási keresletnek hála, ezt a könyvecsket igen olcsón adhattuk.

Egyébként volt ennek az írásnak egy érdekessége, mely megérdemli, hogy fölfigyeljünk rá. Míg Dániel könyvének, melyből vettetett, az elejét és a végét héberül írták, mint ahogy a többi szent iratot is, a könyv középső részét, amely az „Emberfiáról” szóló „jelenéseket” tartalmazza, arámi nyelven. Aminek az lett a következménye, hogy egyetlen más szent iratunk sem ért el akkora ismertséget és olvasottságot a zsidóság minden rétegében, főleg Palesztinában, ahol eredeti nyelven olvashatták. A többi szent szöveget általában a rabbik fejtegetései által ismerték meg, ám „Dániel jelenéseit” hovatovább minden zsidó a saját szemével olvasta, akik pedig nem tudtak olvasni, azok fölolvastatták maguknak.

Szent iratainkon kívül Efraim bácsi kiadói tevékenysége kiterjedt úgyszólván az irodalom minden területére, a legkomolyabb tudományos munkáktól kezdve Elephantis író nő meglehetősen sikamlós szerelmi tanácsadójáig; álomfejtő és asztrológiai könyvecskékre, sőt szakácskönyvekre is.

Mint már említettem, a keleti vallások erősen divatba jöttek a görögök, de még a rómaiak közt is. Ha egy pogányt megszállt a lélek ihlete – „pneumatikus” lett, mint mondani szokás – buzgó áhitatában nem Zeuszhoz vagy egy másik ősi istenéhez folyamodott, hanem inkább az Isziszkultuszhoz, az Attiszmisztériumokhoz vagy a Mithravalláshoz fordult. Eredményes volt ugyan a zsidó misszióstevékenység is, de az már, amennyire megítélhettem, túl volt virágzása tetőfokán. A mi vallásunk képtelen volt valami bizonyosat ígérni feltámadásról és örök életről, ezért máris hátránnyal indult a versenyben. A Mithravallással ellentétben mi zsidók nem kínálhattunk holmi szent lakomát, amelyen a hívők kenyér és bor színe alatt ehatták s ihatták isten testét és véré, hogy ezáltal részesüljenek az ő halhatatlanságából. Az Iszisz- és Attiszvallással ellentétben nekünk nem volt olyan istenünk, aki meghalt, majd föltámadott, akinek halálát szívettépő jajongással és gýászdalokkal sirattuk, harmadnapi feltámadását pedig egetverő ujjongással üdvö-

zöltük volna. Holmi női istenséggel, csodatévő madonnaképmásokkal sem rendelkezünk, mint Iszisz szobra, ölében a Horusz-gyermekekkel, akihez a hívők, elsősorban a fehérnép, minden bajukkal-bánatukkal fordulhattak. Egy szó mint száz: mi nem haladtunk a korral. Nekünk még egy tisztességes poklunk sem volt, hogy azzal ijesztgessünk: „Boldogok azok, akik hisznek, a többiek meg égnék majd az örök tűzben!” – hallottam hosszú időn keresztül harsogni egy hírhedt prófétát (nem tudom már, melyik vallás érdekében agitált) Alexandria utcáin és terein. Ilyen hatékony meggyőző-eszközökkel a zsidó rabbik nem rendelkeztek.

*

Útitársam s jóbarátom Apollosz röviddel Alexandriába érkezésünk után megtartotta lakodalmát a gyönyörű Ráchellel, aki mellesleg Alexander és Filón unokahúga volt. Magam is részt vettem az esküvőn, melyet hagyományos zsidó szokás szerint a salamoni Énekek Énekéből vett nászdalokkal és táncjátékokkal ünnepeltek. A lakodalmi ebédből egy hatalmas ezüsttál maradt meg emlékezetemben jókora császárhomárokkal megrakva. Ezt az ingyencsészt soha korábban nem kóstoltam meg; ártatlanságomban meg voltam győződve róla, hogy mi zsidók el vagyunk tiltva tőle, mint mindentől, „ami tavakban s folyókban él, de nincs uszonya s pikkelye”. Alexandriában azonban ilyen csekélyiségeket nem vettek olyan komolyan, mint odahaza Palesztinában, és Efraim bácsi igyekezett elosztatni vallási aggályaimat:

– Mózes sohasem tiltott volna el bennünket a homár-evéstől, ha csak egyszer is módja lett volna megkóstolni. És különben is: a homárnak talán nincsen pikkelye? Nézd meg a páncélját: nem elég ez pikkelynek? Én már csak igazhitű zsidó vagyok, de gondolom, mindenben fontos a mértéktartás.

A színházzal s egyéb nyilvános szórakozással is úgy voltunk körülbelül, mint a homárral: nem tartották jámbor és hithű zsidókhoz illőnek, hogy cirkuszba, színházba menjünk, de azért csak mentünk. Apollosz és jómagam sem voltunk kivételek: alaposan kivettük a részünket a szórakozásból. Menandros vígjátékaiból sokat láttunk; azóta elvesztek. Régimódiaknak tartották ugyan őket, de azért jól lehetett mulatni rajtuk, hisz elsőrangú színészek játszottak bennük a világ első színpadán. A régi klasszikus tragédiákat kevésbé élveztem, mivel sajna sohasem voltam különösebben zeneérző. Teletömték ugyanis őket mindenféle muzsikával, nagy bravúráriákkal s egybekkel, úgyhogy idővel amolyan operaféle lett belőlük. De így is nehezen álltak a versenyt a könnyűerkölcsű pantomimekkel, a kolosszális látványos darabokkal, amelyekben égő palotákat, véres ütközeteket, kötél-táncos elefántokat mutattak, no meg a modern bohózatokkal, melyek persze gátlástalanul disznólkodtak.

A színház után pedig – amely mindig nappal, ragyogó napfényben játszott – beülhetett az ember egy jobb ebédre a világváros valamelyik elegáns luxuséttermébe, ahol egyiptomi bűvészek, néger atléták, hastáncosnők és más varietéartisták szórakoztatták a vendégeket.

Na és a szerelem – az első szerelem! Ó, akár egy egész könyvet megtölthetnék alexandriai diákéveim derűs emlékeivel! De minthogy ez a szerény iromány tulaj-

donképpen Jézussal való felületes személyes ismeretségemről volna hivatva beszámolni, Jézusról, akinek sohasem volt alkalma Alexandriába utazni, belátom, hogy kissé tömörítenem kellene mondanivalómat.

A világárosban töltött öt-hat év alatt természetesen rendszeres levélváltásban voltam apámmal, aki mindenről tájékoztatott, ami csak otthon történt, akár a családban, akár másutt. Egyik levelében azt is megírta apám, hogy a római helytartót, aki József bátyámat kinevezte főpappá, s aki iránt ezért szinte némi rokonszenvet éreztünk, leváltották s helyébe kineveztek valami Pontius, Pilátus családnevűt, akiről senki sem tud semmi közelebbit. (Efraim bácsi hallott ugyan a Pontiusokról, hogy az egy ősrégi, nagyon előkelő, de koldusszegény patriciuscsalád, és ha az új helytartó közülük való, akkor nagystílű zsarolásokra és harácsolásokra lehetünk elkészülve. De meglehet, hogy csak egy felkapaszkodott törtető, ami semmivel sem ígér jobbat.)

Egy másik levelében – az utolsóban, amit kaptam tőle Alexandriában – azt írta apám, aki korántsem volt még öreg, hogy egészségi állapota az utóbbi években nem valami kielégítő, és úgy érzi, hogy fogytán van az ereje. Ezt olvasván heves sírásra fakadtam, s elhatároztam, hogy azonnal hazautazom.

Levele végén pedig ezt írta apám:

„Itt Galileában egy új „barabba” lépett fel, s mit gondolsz, ki az? Bizony senki más, mint az a Jézus, a József kőműves fia, akire biztosan emlékszel, a te Simon pajtásodnak legöregebb bátyja.”

(„Barabba”, azaz „atyjafia, atyafi, apafi” – ragadványnév, melyet a hithű zsidók az álmissiásoknak szoktak adni, akik „Isten fiának” neveztetik magukat, és tiszteletlen bizalmaskodással atyjukként emlegetik a Mindenhatót.)

V.

Hogy a fene enné meg – az embernek nincs egy perc nyugta! Mikor javában útra készülök Alexandriából Galileába, jön ez a Kasper és szememre hányja, hogy már napok óta egyedül hagyom üldögelni a Tengerikígyóban.

(Biztos beszéltem már az első fejezetben a „Nagy Tengerikígyó” borházról. Koppenhágában borháznak az olyan helyiséget nevezik, ahol a whisky valamivel olcsóbb, mint a nagy kávéházakban.)

– Mi van veled, Jägerstam?, kérdezte Kasper. – Csak nem írsz? Beteg vagy? Remélem, nem súlyos?

– Emlékirataimon dolgozom, feleltem.

– Mikor én meg mindig is analfabétának képzeltelek! Főleg ezért is vonzódtam hozzád. Semmit sem tudok kezdeni az olyanokkal, akik írnak.

(Kasper maga is írogat olykor, humoreszket s egyéb firkálmányt, ha a festéshez nincs ihlete. De nem szereti a konkurrenszeket.)

No, ennek a szép szeptemberi napnak örömeire megkönnyörültem Kasperen, és leballagtam vele a Tengerikígyóba. Délután ötre járt, éppen ebéddő nálunk, az

egész helyiségnek teknősbékaszága volt (ez a dán nemzeti eledel, borjúfejből készítenek), de volt „gulyás”, krumplisagu és vegyesvagdálék is. Biccentettünk Salomonsennek, a vendéglősnek, no meg Iversennek, a „Jövő Reménysége” temetkezési vállalat pénztárosának, aki teknősbéka-adagja mellett ült, Alexendersen pincérnek, aki máris jött a viszkinkkel. Kaspernek sok mesélnivalója volt. Előző nap este a Tivoliban szórakozott két hölgy társaságában; Irma Jensen kisasszony volt az egyik (a Vasko de Gama mosodából), a másik meg barátnője, Oda Hansen kisasszony (a Columbus Tojásából). De én diszkrét ember vagyok, azért nem adom tovább, amit Kaspertől hallottam. (Kasper nő volt egy párszor, de jelenleg nem volt felesége.)

Beszélgettünk erről-arról, többek között a vallásról is. Az utóbbi időben Kasper „pneumatikus” lett, ahogy mi annak idején mondtuk Alexandriában, vagyis „áhitatos”, akit „megszállt a lélek”. Nekem ugyan az volt a véleményem, hogy nem áll jól neki, de úgy látszik, korunkat valami erős vallásos szellem járja át, és Kasper mindig is sokat adott arra, hogy ne maradjon el a kortól. Az ódivatúság a legrosszabb, amit csak el lehet képzelni.

(Ami engem illet, előbb-utóbb csak be kell vallanom, hogy nem vagyok istenfélőbb, mint embertársaim többsége. Előző életemben híthű zsidó voltam, de mértékkel és értelemmel, mint nagybátyám, Efraim. Mostani lélemben természetesen keresztény vagyok, akit a svéd királyi államegyház tagjának kereszteltek s konfirmáltak; mindkettőben a Jakab-egyházközség néhai káplánja, Leopold működött közre, akivel később egy este pertut ittunk a „Három Korsóban”, ahol öreg napjaimban törzsvendégként üldögélt groggja mellett. De egész lelkialkatomnak megfelelően mindig is az voltam, akit általában „e világ gyermekének” szoktak mondani.)

A Tengerikígyóból hazafelé tartva benéztünk Josef Marinhoz. Olyankor, ha a boltjában kiszolgál, mindig egy avított, ódivatú, kétsoros bonjour (szalonkabát) volt rajta, dán szóhasználattal „diplomát”, a „békevilágból”, vagyis a háború előtről; gombok nélkül, a derekán egy vitorlakötéldarabbal összefogva. De ha kimegy a városba, mindig tisztességesen fel van öltözve. Ahogy ott ültünk s beszélgettünk, bejött egy ifjú nagydiák és egy könyv után érdeklődött. A fiatal Kristensen, a Jövő Reménye pénztárosának, Iversennek unokaöccse papnak tanult. A könyv, amit keresett egy görög szótár volt az Új Testamentumhoz.

– Igen, Kristensen úr, azzal valóban szolgálatára lehetek, mondta Josef Marin. „Lexicon graeco-latinum in libros novi testamenti”. Szerzője Carolus Ludovicus Wilibaldus Grimm, a teológia és filozófia doktora, a jénai egyetem professzora, a százsz nagyhercegi káptalan titkos tanácsosa, a Fehér Súlyom és az Ernestin-rend lovagja; harmadik javított és bővített kiadás, Leipzig, 1888. Ez az egész litánia latinul, természetesen. – Megfelel? Kitűnő munka, amelyből Németország, Skandinávia, Hollandia teológusainak nemzedékei merítették a bölcsességet. Nem szívesen adom el, magam is használok ugyanis néha mint szórakoztató olvasmányt. De tessék, parancsoljon! Tíz korona. – Ám bizonyos esetekben kritikával kell használni.

– Hogyhogy?, kérdezte a fiatal Kristensen, talán elavult?

– Nem jobban, mint hogy ma is kitűnően használható, de azért nem árt, ha egy kis ésszel forgatjuk. Üssük fel például – hm, hol is, csak úgy találomra... – Igen,

lássuk a *Barabbás* címszót. De apropó – mit gondol Kasper barátunk, miféle szerzet volt ez a Barabbás?

– Barabbás, válaszolt Kasper, az ugye a bűnbánó lator volt?

– Sejtettem! Éppen ezt a feleletet vártam! Köszönöm, Kasper testvér! De lássuk most, mit tud mondani róla Grimm. Mindenekelőtt elmagyarázza, hogy a szó arámi, jelentése pedig „filius patris”, vagyis „atyafi”, az atya fia. Ez így helyes. De a folytatás: „latro captivus” – elfogott rabló – ez már hülyeség. Szemérmetlen rágalom! Barabbás egyáltalán nem volt rabló, csak később, jóval a halála után lett az, a negyedik evangéliumban. Márk evangéliumában azonban, mely a ráánkmaradtak közül a legrégebb, egyszerű derék ember, akit egy zavargás vagy felkelés – a görög nyelv nem tesz különbséget e két fogalom között – résztvevőjeként foglyul ejtettek. „Megkötöztetve ama lázadókkal együtt, akik a lázadás alkalmával gyilkosságot követtek el.” – „A lázadás” határozott formája arra mutat, hogy ismert dologról van szó, úgyhogy fel kell tételeznünk, hogy az eredeti Márk-evangélium említette már egy azóta elkallódott részben. – Lukács nagyjából ugyanazt mondja Barabbásról, amit Márk. Máténak pedig nincs más megjegyzni valója róla, csak annyi, hogy „nevezetes” vagy „hírhedt” fogoly volt. Ez nem valami sok, de annyit legalább sejtethetünk belőle, hogy nem mellékszereplő volt abban a lázadásban, hanem inkább felbujtó vagy éppen vezér. Miféle lázadás lehetett az voltaképpen? Minthogy röviddel húsvét előtt történt, amikor Jeruzsálemet hihetetlen tömegben özönlötték el a világ minden részéből odaigyekvő jámbor és fanatikus zsidók, s minthogy az evangéliumok szerint éppen azon a húsvéti ünnepen egy új Messiás lépett föl, Jézus tudniillik, föltehetünk százat egy ellen, hogy a „lázadás” szó messianisztikus zavargásokra céloz. Hogy Jeruzsálemben röviddel húsvét előtt egy új Messiás föllépése megeshet zavargások nélkül, azt még csak elképzelni sem lehet.

„Barabbás” azaz „atyjafia” nyilván melléknév, ragadványnév volt, annál is inkább, mert Márk kifejezetten „egy Barabbásnak nevezett”-nek írja. Hogy hívták hát tulajdonképpen? Nos, erre a kérdésre megadja nekünk a választ a derék Grimm: Jézusnak hívták! Grimm ugyanis kifejti, hogy Máté evangéliumának ama kézírataiban, melyekről Originész beszél a harmadik század első felében, és „egyéb tanúságok” szerint is, „Jézus Barabbás” állt.

Mit kiáltottak tehát a zsidók, amikor Barabbás elbocsátását kérték Pilátustól? Nos, ezt kiáltották: „Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!”

A fiatal Kristensen kissé zavartnak látszott.

– Ez valóban különösnek hangzik. Hogy kell ezt értenünk?

– Hja, Kristensen úr, tőlem ne kérdezze! Én nem tudok többet erről, mint amit bárki kiolvashat az evangéliumokból és ebből a régi szótárból, amelyet a teológusjelöltek számtalan nemzedéke forgatott. Kérdezze meg tanárától, az exegétika professzorától! Kérdezze meg Oskar Andersen professzor úrtól! Ő országgyűlési képviselő is, jól ért a kompromisszumokhoz!

A fiatal Kristensen alkudni is elfelejtett a szótár árából. Előhalászott egy tízest, és eltűnt a kincsével.

– Nahát, az angyalát!, kiáltott föl Kasper. – Sose gondoltam volna rólad, Marin, hogy ilyen rátermett eladó vagy! Amerikában már multimilliomos lennél!

VI.

Igazi itéletidő volt, szakadt az eső, fújt a szél, amikor a tél közepén egy napon hajóra szálltam Alexandriában. Nyomorúságos egy hajó volt, s az utazás is minden vonatkozásban kellemetlen. De végül mégis célhoz értem, s az első ismerős, akivel Caesariában partra lépve összefutottam, gyermekkori barátom, Simon volt, Jézus öccse, aki a kikötőben kapott munkát az új vámház építésénél. (Apjához hasonlóan ő is kőműves volt.) Meghívtam, hogy ossza meg velem szerény reggelimet egy közeli vendéglőben. Ott ültünk és beszélgettünk egy órácskát. Hallottam tőle újságot eleget. Hogy apja, az öreg József meghalt pár éve; keresztelő Jánost (egy térítőprédikátort, akiről apám is írt egyetelmást leveleiben) elfogatta Antipas tartományfő, mert attól félt, hogy saját népszerűségétől elbizakodva kedve támad fölcsapni Messiásnak és nyugtalanságot kelt; egy Makarunt nevű kis erődbe záratta a Jordán túlfelén. Némelyek szerint már meg is ölték. Antipasnak az volt az elve, hogy az ilyesmit legjobb csírájában elfojtani. (Ebben az apjára ütött, de különben nagy csirkefogó volt.) Simon tele volt aggodalommal bátyja, Jézus miatt, aki a Keresztelő legbuzgóbb hívei közé tartozott.

– Jézus egy ideig elhitte, hogy a Keresztelő valóban Messiás, mondta Simon. – Számos hívőt toborzott neki Galileából. (Maga a Keresztelő többnyire Perében tartózkodott, a Jordánon túl, amely ugyancsak Antipas felségterülete volt.) Mostanában azonban Illés prófétának hiszi őt Jézus; János elfogatása után pedig annak hívei seregestül álltak át hozzá, és úgy néznek föl rá, mint aki beteljesíti a próféciákat. Csak az Isten tudja, mi lesz ennek a vége!

– Ő maga is Messiásnak hiszi magát?, kérdeztem.

– Pszt!, ijedt meg Simon, senki sem hall bennünket?

A fogadós akkor éppen nem volt bent, magunk voltunk a helyiségben.

– Hogy Messiásnak hiszi-e magát?, suttogott Simon. – Attól félek, hogy igen. Rákapott, hogy „emberfiának” nevezgesse magát, s hogy mit akar ezzel mondani, nem nehéz kitalálni. Ki ne olvasta volna „Dániel jelenéseit”? Anyánk mellesleg azt hiszi, hogy megháborodott, és az igazat megvallva mindig is különös volt egy kicsit. Sehol sincs nyugta, csak erre-arra lézeng a világban. Pár évvel ezelőtt úgyszólván elintézett dolog volt, hogy elveszi egy elég tehetős tiberiási vámos özvegyét – a nők mindig is bolondultak utána. De akkor hirtelen világgá ment, hónapokon át a hírét sem hallottuk, és semmise lett belőle. Az özvegy másé lett azóta. Megvallom, én nem állhatom meg, hogy ne csodáljam mindennek ellenére. Kivételes szónoki tehetség, azt senki sem tagadhatja, ami pedig az ördögűzést és a gyógyítást illeti, abban aligha múlja felül valaki, jóllehet igen nagy a konkurrencia.

Simon eleven, talpraesett fiatalember volt, akivel öröm volt társalogni. Most azonban bejött a fogadós, nekem pedig ugye folytatnom kellett utamat Tiberiásba. Simon, aki ismerőse volt a fogadósnek, bemutatott neki mint a tiberiási Jona rabbi fiát; ezért aztán minden nehézség nélkül bérelhettem egy számárkancát. Majd

miután csak úgy kutyafuttában körülnéztem a városban, s fölfigyeltem néhány új templomra – egy Attisz-szentélyre és egy Iszisz-kápolnára egy madonnával a kapuboltozat fölött – fölültem kis Roszinantémra és hazafelé kocogtam.

VII.

Szüleim és testvéreim viszontlátásához fűződő köcsönös megindultságunk leírásától, gondolom, eltekinthetünk. Jaj, de milyen apró lett közben az én aranyos anyácskám! Apám is, ahogy gyermekkoromból rá emlékeztem, sokkal nagyobb és daliásabb volt régen. Még a jeruzsálemi templom ezüstmodellje is, mely úgy élt emlékeimben mint a csodák csodája, mintha összezsugorodott volna.

Apám egészségi állapota azonban örvendetesen megjavult, s mint azelőtt, továbbra is el tudta látni bokros teendőit: a zsinagóga vezetését, a tanítást és a szabóságot. Az utóbbiba különben magam is beszálltam néhány fivéremmel együtt, a tudóspályához azonban semmi hajlandóságot sem árultam el.

Jézusról is szó esett persze néha köztünk; egyszer megkérdeztem az apámtól, igaz-e, hogy valóban Isten fiának nevezi magát.

– Erről nincsenek biztos értesüléseim, felelte apám. – De hogy a hívei Messiásnak tartják, ahhoz nem fér kétség, s az egyszerű nép is itt Galileában és Szamariában ugyanúgy, hiszen „Isten fia” és „Messiás” ugyanazt jelenti. Hallom ő „Emberfiának” nevezgeti magát, amiből megértheted, hogy a szerencsétlen, mint annyian mások, megkótyagosodott kissé „Dániel jelenéseitől”. Sohasem értettem s velem együtt mások sem, hogy könyvének ezt a részét a próféta miért írta a mindenki számára érthető arámi nyelven, holott a könyv elejét és végét héberül. Micsoda nagy baj lett ebből! „Dániel jelenései” igazán nem akárhoz kézébe való olvasmány!

Azt azonban nem hiszem, folytatta apám, hogy Dániel próféta az „Emberfiát” a Messiásra értette. Valószínűbbnek tartom, hogy Izrael szent népe allegóriájának vagy megszemélyesítésének szánta. A tanulatlan nép körében azonban immár általános a hiedelem, hogy a prófécia a Messiásra vonatkozik, és persze Jézus is ezt a felfogást vallja.

Apámat, mint a farizeusokat általában, nemigen izgatta Izrael elvesztett nemzeti függetlensége, ellene volt minden messiási mozgalomnak, melyek, mint a tapasztalat igazolta, csak vérontáshoz és taragédiához vezettek. Annyi igaz, hogy mint jámbor és hithű zsidók a farizeusok is várták a Messiást, de hogy úgy mondjuk inkább elméletileg, egy bizonytalan jövőben, és valahányszor felbukkant egy Messiás, aki párthíveket gyűjtött maga köré és nyugtalanságot keltett, bizalmatlanul fogadták. A tudatlan és könnyen befolyásolható népben lángolóbb volt a hit, és hol az egyik, hol a másik Messiásnak hódolt.

A Galilea-beliek természetesen ugyanolyan jó zsidóknak tartották magukat, mint a többi, pedig a valóságban nem is voltak zsidók, csak névleg. Kényszerrel térítették őket zsidó hitre a makkabeusok korában, s mint az várható is ilyen esetben, bizony sok szó fért az ő zsidó igazhitűségükhöz. Nekünk igazi zsidóknak

még csak elgondolni is merő pogányság volt, hogy Istennek feleségei és szeretői s azoktól született gyermekei legyenek, ám a galileaiak számára ez a legtermészetesebb dolog volt a világon. Gyermekkoromból emlékszem egy Simon nevű fölszabadított rabszolgára, aki azelőtt lakáj volt Nagy Heródes udvarában; azoknak a rabszolgáknak egyike, akiket a király szabaddá tett a végrendeletében. Kimondott férfiszépség volt, ráadásul óriástermetű, erős és mégcsak nem is ostoba. Több nem is kellett, hogy az együgyű sokaság Isten fiának higgye, s ez lett a veszte: lázadást szított s kivégezték.

Mi zsidók embernek képzeltük a Messiást, aki úgy születik, mint mindenki más, de akit Isten elhív, kiválaszt, felruház természetfölötti erővel, hogy bármi csodatételre képes legyen, de főleg hogy felszabadítsa és minden nemzet fölött győzelemre vigye Izrael népét. Persze a galileaiak is ebben reménykedtek, e vonatkozásban éppoly jó zsidók voltak, mint mi, sőt ők voltak a leglánglebb zsidó hazafiak, és az ő tartományuk volt a messiásmozgalmak állandó tűzfészke. De számukra magától értetődött, hogy a Messiás csak Isten fia lehet. Alább nem adták.

*

Jézus ritkán jött Tiberiásba, s akkor sem szívesen; egyrészt mert kockázatos volt neki Antipas székhelyén időzni, másrészt mert nem sok híve volt a városban. Mint említettem már, egy kis falu volt a születési helye a város közelében, az anyja, az özvegy Mária és néhány testvére még mindig ott lakott. Ők nem hittek benne, ezért inkább nemigen mutatkozott a szülőfalujában.

Arról kellene még beszámolnom, hogy azidőtt hírét sem hallottam holmi Názáret nevű falunak vagy városnak. A Názáret vagy Genezáret névvel (ezek ugyanazon névnek változatai) részint a tavat jelölték, amely körülbelül akkora volt, mint a svéd Vättern, részint a tó környékét, főleg a délnyugati partot, ahol Tiberiás feküdt.

Akkortájt, amikor én hazajöttem Alexandriából, Jézus a tó túlsó partján, Kapernaum városában tartózkodott téli szálláson, egy Simon nevű halásznál lakott. Ez a Simon, akit ma Szent Péternek hívnak, hetenként néhány ízben át szokott evezni Tiberiásba halat árulni, és megesett néha, hogy Jézus is átjött vele. De Tiberiásban sohasem lépett föl nyilvánosan, és csodákat sem mivelt ott.

Simon ügyes ember volt, aki értett hozzá, hogy földicsérje áruját. Hogy milyen halat ő fogott már, olyant a császár asztalán sem láttak! „Idesüss, micsoda élet van ebben!”, mondta, miközben loppal belecsípett, hogy a hal akkorát ugrott, hogy na! Talán még a döglött halat is életre tudta volna kelteni. Amolyan impresszáriója volt ő Jézusnak; Isten tudja, nem valami ritka, nagy halnak tartotta-e őt is, akit a hálójába kerített!

Én gyermekkorom óta ismertem Simont, aki számtalanszor adott el halat az anyámnak; most is megtörtént néha, hogy megléptem a szabóműhelyből és elmentem vele Kapernaumba, hogy láthassam és hallhassam Jézust. Útközben bámulatos dolgokat mesélt Jézusról. Dehát én ismertem Simont!

Jézus nagyon megváltozott, mióta utoljára láttam, de ő akkor még igen fiatal volt, én pedig csak kisfiú voltam. Hatalmas prófétaszakállat viselt, amely hosszan

lefolyt a mellére, a homlokán megritkult a haja, bár nem sokkal lehetett több harmincnál. Simon bemutatott neki, mikor azonban megtudta, hogy Jona rabbi fia vagyok Tiberiásból, elkomorodott és magába zárkózott, úgyhogy nem alakulhatott ki köztünk semmiféle társalgás. Hogy üdvözetet hoztam öccsétől, akivel nemrég találkoztam Caesareában, nem hatott rá különösebben.

Több ízben hallottam őt prédikálni, egyszer a zsinagógában – ez egy szombati napon volt – párszor pedig a szabad ég alatt tartott gyűlésen. Igazat kellett adnom öccsének, Simonnak: valóban szokatlanul lenyűgöző prédikátor volt. Nem mintha beszédeinek tartalma oly igen különleges lett volna. Arról beszélt, hogy szelídek, jámborak, igazak legyünk, szeressük ellenségeinket, úgy cselekedjünk másokkal, ahogy mi is szeretnénk, hogy cselekedjenek velünk – szóval ugyanazt, amit apám és a többi rabbi is mondani szokott. Mégis el kell ismernem, hogy bár apám tanult ember és minta-családapa volt, az ő prédikálását össze sem lehetett hasonlítani Jézuséval. Nehéz volna megfogalmazni, min múltott tulajdonképpen, de Jézus oly izzó meggyőződéssel s akkora nyomatékmal fejezte ki magát, hogy minden, amit mondott, újnak tűnt.

Beszédeiben szívesen folyamodott hasonlatokhoz, ezt különben az evangéliumokból is tudjuk. Azok többségét is hallottam már, csak kisebb-nagyobb eltérésekkel. De olykor még az is megesett, hogy félreértett egy-egy hasonlatot, kiforgatta eredeti értelméből, úgyhogy történetei „morálja” kissé furára sikeredett. De ilyen apró baklövéseket más népszónokok is könnyen elkövetnek, és elég ritkán veszi észre valaki.

Prédikációinak leggyakrabban visszatérő témája az volt, hogy elérkezett a világ végórája, az utolsó ítélet a küszöbön áll, és közel a mennyek országa. Nem derült ki világosan, hogyan is értette ezt, hogy valóban az egész világ közeli pusztulására gondolt, vagy egy kolosszális világforradalomra a mennyei seregek közreműködésével, amelyben az istentelenek valamennyien elpusztulnak és a pokolba zuhannak, az istenfélő, hithű zsidók pedig egy új korszakra virradnak az „Emberfiának” uralma alatt. De akár így gondolta, akár úgy, az az egy biztos, hogy hamarosan megtörténik:

– Bizony, bizony mondom nektek, sokan azok közül, akik most itt állnak, nem halnak meg, mielőtt mindezek beteljesednek.

(Nagyjából ezeket szokta prédikálni a Keresztelő is, jegyezte meg apám.)

Végül apám is meg akarta hallgatni Jézust. Egész kis társaság gyűlt össze, köztük néhány fiatal rabbi, akik megalkudtak egy hajóssal, hogy átvigyen bennünket Kapernaumba. Igaz, hogy szombat volt, a hajóút pedig jóval hosszabb, mint ami szombatra engedélyezve van, de apám nem volt kicsinyes, és gyakran idézte fülem hallatára Jochanan rabbi szavait: „Jobb, ha hétköznappá teszed a szombatot, mint hogy másokra szorulj, hogy eltartsanak.” Különben is, ezt az utazást mi vallási célból vállaltuk.

Elkalauzoltam kis társaságunkat végig a tó partján a városkától nem messze lévő helyre, ahol tudomásom szerint Jézus általában tartani szokta szabadtéri gyűléseit. Meg is találtuk hívei körében; a többség halászokból és más egyszerű emberekből állt, de ott volt a vámfelügyelő, egy bizonyos Lévi is, annak a vállalatnak a hivatalnoka, amely a galileai vámokat bérelte. Hivatalát oly buzgón látta el,

hogy alaposan megszédte magát. Nők is szép számmal voltak Jézus hívei között, némelyek elég kétes hírűek, de rendes asszonyok is. Felismertem közöttük anyám ismerősét, Johanna asszonyt, a tartományfő sáfárjának feleségét, aki éveken át betegeskedett, s hasztalan fordult egyik orvostól a másikhoz, míg végre Jézus meggyógyította. Határtalan ragaszkodással s nagy bőkezűséggel hálálta meg jótévőjének.

Amikor odaértünk, akkor is éppen néhány beteget vagy ördögöst gyógyított Jézus; előtte térdeltek s „Isten fiának” magasztalták, bár Jézus megtiltotta, hogy így szólítsák. (Ezt tanácsolta különben a minimális óvatosság is.)

Apám barátságos kézmozdulattal üdvözölte Jézust, aki kissé kimértén viszonozta köszöntését.

– Amint látod, Jona rabbi, én megengedem magamnak, hogy szombatnapon is betegeket gyógyítsak, mondta.

– Nagyon helyesen teszed, Jézus, felelte apám. – Magam is úgy tennék, ha volna hozzá tehetségem. Nagy igazsága van annak a tanítónknak, aki ezt mondta: „A szombat van értetek, nem pedig ti vagytok a szombatért.”

Halk tetszésmoraj volt a válasz apám szavaira. Az írástudóknak nagy tekintélyük volt, ha nem voltak is nagy befolyással a nép hitére.

– De ne zavartasd magad jelenlétünköt, Jézus, mondta apám, prédikálj csak, ahogy szoktál! Szívesen meghallgatnánk.

Jézus beszélni kezdett, de mintha nem lett volna igazán jó formában aznap. Talán apám és a többi rabbi jelenléte okozta, hogy nem bírt másra gondolni, csak a farizeusokra és írástudókra, mert szinte csak róluk beszélt. Kárhoztatta őket, hogy hosszú ruhában járnak, ami kétségtelenül úgy is volt; meg hogy szeretnék, ha mindenki tisztelné őket, vendégségek alkalmával pedig mindig a főhelyeket akarják elfoglalni. Prédikálásukról elismeréssel nyilatkozott ugyan (jó okkal, hisz jórészt azokból merített a saját prédikációi számára!), de hozzátette, hogy nem aszerint élnek, amit tanítanak. Hát igen, Istenem, bizony meglehet, hogy egyik-másik hitszónok életmódjához szó fért akkoriban. Képmutatóknak, fehérre meszelt síroknak is nevezte őket. Ez azért már kicsit erős, gondoltam. Attól még nem lesz képmutató valaki, ha a jót prédikálja ugyan, de nincs mindig ereje, hogy maga is kövesse. Kedvem lett volna közbeszólni: Urunk előtt valamennyien gyarló emberek vagyunk, Jézus, veled együtt!

A végén merő személyeskedésbe csapott át a prédikátor, s egyenesen apámhoz intézte szavait:

– Azt hiszed, nem tudok olvasni titkos gondolataidban?, kérdezte. – Mit gondoltál lelked mélyén, mikor idejöttél, és láttad a csodatételeket, melyeket a betegekkel s a megszállottakkal műveltem? Akarod, hogy megmondjam? Azt mondtad magadban: „ilyen nagy dolgokat csak Beel-zebul démon segítségével cselekedhet!” De bizony, bizony mondom neked: minden bűnödöt, amit csak elkövettél életedben, megbocsátják neked, de ezt az egyet nem! Ezt a bűnödöt nem bocsátják meg sem ebben a korszakban, sem az eljövendőben! Mert ezzel nem az Emberfia ellen vétettél, hanem a szentlélek ellen, aki benne lakozik!

– Tévedsz, Jézus, felelt neki apám komoly méltósággal, egyáltalán nem olvas-tál gondolataimban. Sokat vétkeztem, de azt a bűnt, amiről beszélsz, képtelen

lettem volna elkövetni. A démonról, akit megneveztél, de akinek nevével nem akarom beszennyezni ajkaimat, még csak említés sem történik a mi szövegeinkben, következésképpen létezésében sem hiszek, és meg sem fordulhatott a fejemben az a gondolat, hogy akár te, akár valaki más az ő segítségével gyógyíthatná a betegeket. Ezzel szemben azt hiszem, hogy ez a démon, mint az a Baal Zebub is, akiről történeti följegyzéseink mint a filiszteus Ekron város istenéről tesznek említést s akit te alighanem összetévesztesz amazzal, azoknak a föníciai istenségeknek egyike, akiket ti, galileaiak máig emlegettek ráolvasásaitokban és varázverseitekben, bár démonokká fokoztátok le őket.

Apámnak e nyugodt érvelése úgy felbőszítette Jézust, hogy a leggorombább szidalmakkal halmozta el apámat, szuka kölykének, viperák ivadékának, hétszáz-hetvenhétszeres disznónak nevezte.

Hallván az én derék és tiszteletreméltó apámnak ilyenén gyalázását, természetesen fölháborodtam, és már-már rávetettem magam Jézusra, de apám, aki szerencsére okosabb volt nálam, visszatartott. A tömegből morgolódás és határozottan fenyegető zúgás hallatszott. Jézus különben maga is erős férfi volt, aki nem hátrál meg egykönnyen.

Szerencsére a kritikus pillanatban lelkendezve befutott a vámfelügyelő szolgálója a hírrel, hogy az ebéd föl van találva. Lévi vámfelügyelő ugyanis éppen ezen a napon akarta vendégül látni Jézust nagyszabású ünnepi lakomára. Biztosra vehető, hogy egy farizeus és írástudó sem kapott díshelyet ezen a lakomán, viszont Jézus maga kapta meg azt, és ugyancsak rossznéven vette volna, ha valaki másnak adták volna.

VIII.

Kasper barátom napról-napra pneumatikusabb lesz. Ma, mikor a Tengerikígyóban üldögtünk, közölte, hogy egy oltárképet szándékozik festeni, melyet majd (lelke üdvösségére vagy a reklám kedvéért) ama Feketető-vidéki falucska templomának ajándékozik, ahol született. Ó, hogy változnak az idők, s mi is velük! Mintha csak tegnap történt volna, emlékszem egy kábé húsz évvel ezelőtti párizsi esténkre, amikor nemrég megismert Kasper barátommal látványos bevonulást rendeztünk a Maxime nagytermébe. Kasper levette a cilinderét s egy pincér kopasz fejébe csapta, aki előttünk egyensúlyozott mindkét tenyerén egy hatalmas tálcával. Diadalordítás jutalmazta belépőnket. Engem már régtől ismertek, s a zenekar nyomban rázendített „A svéd szívnek mélyeiből” dallamára. Az éjszaka előrehalad tával Kasper maga vezényelte a cigányzenekart bohókás majomgesztusokkal hadonászva, hajnalban pedig a legelegánsabb kokottal hajtott haza, akivel úgy egymásba estek, hogy három egész hétig sülve-főve együtt voltak. (Kasper alig tudott valamit franciául, de attól még jól megértették egymást.)

Hanem most az volt a kérdés: mi legyen azon az oltárképen? Nem a keresztre feszítés: túl költséges volna három léhűtőt fölfogadni modellnek, de még ha megelégszünk is eggyel, akkor is sokba jönne s körülményes volna. Valami olyan kellene, amihez Irma Jensen állhatna modellt. De egy madonna nagyonis banális

volna, azonkívül Kasper nem tud mit kezdeni kisgyerekekkel, még festményen sem. Mit is kellene kiötlölni?

Javasoltam Zsuzsánnát a fürdőben.

– Eh, értsd meg végre, hogy bibliai témára van szükség, mondta Kasper. – Zsuzsánna a fürdőben, az Bellman!

Ami azt illeti, én azt hittem, hogy Bellman a bibliából vette a szép Zsuzsánnát, de minthogy én nem vagyok bibliaszakértő, azt javasoltam, hogy kérdezzük meg Josef Marint. Nyomban be is nyitottunk hozzá.

Marin nekem adott igazat: a téma valóban bibliai, bár a históriát kihagyták az újabb kiadásokból.

– Mit nem mondasz!, kiáltott fel Kasper. – Változtatnak a biblián?

– Bizony!, felelte Josef Marin. – Mindig is megtették, s most is megteszik. Apád bibliájában, ha volt neki, még az állt, hogy Jézus, amikor a kánai menyegzőn az anyja unszolására, hogy mutassa meg mit tud s varázsoljon elő néhány palack bort, így felelt: „Mi közöm nékem tehozzád, oh asszony?” De a legújabb, az „V. Gusztáv bibliája” szerint egy fokkal jól neveltebb a válasz: „Hagyj békén, anyám!”

– De bizonyára csak egy fordítói hibát javítottak ki, vélte Kasper.

– Dehogy, ellenkezőleg!, mondta Josef Marin. – Beletettek valamit, ami nem volt benne.

Most belépett Kristensen diák. Látszott rajta, hogy valami kikívánczik belőle. Diadalmasan nézett körül.

– Sikerült tisztáznom, hogy is vagyunk azzal a Barabbással!, mondta.

Mindjárt el is magyarázta nekünk, hogy áll a dolog. Nem az exegétika professzorát kérdezte meg ugyan, csak egy docent, de a professzor alighanem ugyanúgy válaszolt volna. Tehát a következőképpen:

Barabbás egy kiváló írástudó fia volt. Abban a korban a rabbi udvarias megszólítása „abba” volt, „atya”, ahogy Franciaországban „abbé úr” megszólítással szokás megtisztelni a papot. A Barabbás ragadványnévnek ez hát az eredeti jelentése: egy „abba”, azaz egy rabbi fia. S ha egy köztisztületben álló rabbi fia le talált témi az erény útjáról, és rendőrkézre került egy zavargásban való részvétel miatt, természetes, hogy a papok és írástudók igyekeztek rábeszélni a népet, hogy kérjék szabadon bocsátását Pilátustól. S hogy éppen Jézusnak hívták, abban semmi különös sincs, hiszen közönségesen elterjedt név volt. Húsz, harminc évvel később két Jézus-nevű főpap is volt egymás után, s könnyen lehetséges, hogy egyikük éppen az evangéliumból ismert Barabbás volt.

– Köszönöm, Kristensen úr, szívből köszönöm!, szólott Marin. – Igazán örülhetünk, hogy végre-valahára tisztázódott ez a régi rejtély. De közölte-e a docens úr azt is, hogyan sikerült kinyomoznia, hogy a különben ismeretlen Barabbás egy írástudó fia volt?

– Nem, felelte Kristensen, erről nem tett említést...

– Mindjárt gondoltam, mondta Marin. – De erről felvilágosíthatom önt, ha érdeklí. Egyik-másik régi evangélium-másolatban, melyek azonban nem a legrégebbiek, a „Barrabas” név két r-rel fordul elő. Persze ez közönséges elírás. De ha ez az olvasat volna helyes, akkor ezt az arámi „bar-rabbân”-ból lehetne származ-

tatni, ami azt jelenti, hogy „rabbifi, rabbi fia”. Ebből a hitvány cérnából szövegetek össze azt a csinos kis teológiai regényt, amellyel valamikor, úgy negyven éve engem is traktáltak Uppsalában.

Kristensenen látszott, hogy mélyen elgondolkodik.

– Mellesleg, folytatta Marin, vannak más magyarázatok is a talány megfejtésére. Korábban, mikor a teológusok még hittek a János-evangéliumnak, elfogadták, hogy Barabbás rabló volt, ami nincs egyenes ellentétben a Márk-evangéliummal, hiszen miért ne vehetne részt egy rabló egy lázadásban vagy zavargásban? Szóval ez a Barabbás rabló nyilván egy hírhedt rablóvezér fia volt, aki apja nyomdokaiba lépett, hajszára olyan volt, mint a papája. Ezért hívták Barabbásnak, „apjafiának”. Mit szól ehhez a magyarázathoz?

– Hm, tétovázott a fiatal Kristensen, nem is tudom...

– Nem tetszik magának ez a teória? Megvallom, nekem sem. Cseppet sem jobb, mint az a kiagyalt história a megtévedt „rabbifiról”, akit elfogott a rendőrség, ám öreg napjaira a jeruzsálemi templom főpapja lett... Nem, okvetlenül kell valami kapcsolatnak lennie „Jézus Krisztus” és „Jézus Barabbas” között. S ezúttal valóban rendelkezésünkre áll egy ebbe az irányba mutató forrás, mely független az evangéliumoktól s egyéb ókeresztény irodalomtól. Idefigyeljen:

Nagy Heródesnek volt egy unokája, azaz több is volt, de az egyiket Heródes Agrippának hívták. Ezt az Agrippát Tiberius császár alatt valami okból letartóztatták és Rómába vitték, ám sikerült az utódnak, Caligula császárnak kegyeibe férkőznie, s királyi címmel elnyernie az uralmat Palesztina egy része fölött. Kegyenc létére sem volt azonban holmi megvetésre méltó csúszómászó. Mikor Caligula, arról értesülvén, hogy a jeruzsálemi templom istenszobor nélkül szűkölködik, elhatározta, hogy ezt a hiányt orvosolandó fölállíttatja a saját szobrát mint Jupitert, Agrippa, frissen szerzett méltóságát és életét vakmerően kockáztatva, fényes lakomát rendezett Caligula tiszteletére azzal a kifejezett céllal, hogy eltérítse szándékától a császárt. Ez az epizód, melyről Josephus Flavius számol be, nyilván elkerülte az alexandriai zsidók figyelmét, de a kor zsidóságának különben is elege volt már az egész Heródes-dinasztiából. Elég az hozzá, az alexandriai zsidók valami színielőadás-félét rendeztek azzal a céllal, hogy az újsütetű zsidókirályból mint „álmessiasból” csúfot üzzenek. Erről Filón tudósít egy „Flaccus ellen” című polemikus írásában. Találtak egy Karabas nevű szerencsétlen flótást, kistafirozták mint „bolondkirályt” papírkoronával, egy rongyos szőnyeget adva rá palástul, jogarul a kezébe nyomva egy nádszálat, csúfondáros esdekléssel s hódolattal vették körül, a szíriai marin szóval „úrnak” szólítva, ami egyike a Messiás-címeknek, s Paulusnál (Szent Pálnál) is előfordul. Szóval a boldogtalan „Karabas” ugyanabban az elbánásban részesült, mint az evangélium szerint az elfogott Jézus, „a zsidók királya” minőségében.

Természetesen már rége srégen rájöttek, hogy a „Karabas” valójában „Barabbas” akart lenni, de a másoló elnézte; s mint az evangéliumban, úgy ez esetben sem valakinek a neve, hanem ahhoz a szerephez tartozik, amit a szegény félnótás „Karabasa” ráerőltettek: az „álmessias”- szerephez.

A „Barabbás” tehát a zsidóságban elterjedt becenév vagy gúnynev lehetett, melyet általánosságban alkalmaztak álmessiasokra, „istenfiakra”, vagy pedig e

típus valamelyik ismert képviselőjére.

Most hát azt tanácsolom magának, Kristensen úr, keresse föl újra docensét azzal a javaslattal, hogy azt a „rabbifiáról” szóló kissé elavult mesét például a következő változattal pótolja:

Ugyanazon húsvét idején, amikor Miurunk Jézus Krisztust, Isten fiát megfeszítették, egy másik Messiás – egy álmessiás is föllépett Jeruzsálemben, akinek az ördög ármánykodásából ugyancsak Jézus volt a neve. Minthogy ez az álmessiás, hasonlóan az igazihoz, Isten fiának mondta magát s Istent folyton mint atyját emlegette, a Barabbás gúnynevet kapta. Pilátus pedig, akiről aligha tételezhető fel, hogy szakértő lett volna hamis és valódi messiások megkülönböztetésében, megfeszítette Miurunk Jézus Krisztust, a csaló Barabbást pedig futni hagyta. Mít szól ehhez, Kristensen úr?

Az ifjú Kristensen kissé szórakozottnak látszott. Az történt ugyanis, hogy épp akkor lépett be Irma Jensen kisasszony, egy kis kosárban hozva Josef Marin fehérneműjét a Vasko de Gama mosodából, egy pillanat alatt fölkeltve Kristensen diák legélénkebb érdeklődését. S mivel Kristensen adós maradt a válasszal Marin kérdésére, Irma Jensen kisasszony válaszolt helyette.

– Ha jól hallom, Jézusról beszélnek? De hisz ő egyáltalán nem létezett! A Népszavában olvastam!

IX.

Miután apám összekülönbözött Jézussal a Beel-zebul démon miatt, le kellett mondanom további kísérletekről, hogy a próféta működését közelebbről figyelemmel kísérjem, de alig hiszem, hogy ezzel valamelyikünk is sokat veszített volna. Azonkívül hamarosan el is tűnt egyelőre a látóhatárról. Antipas tartományfőnek ugyanis tudomására jutott, hogy Jézus legközelebbi párthívei közt számos zelóta, fanatikus messiásváró van, akik korábban részt vettek Juda lázadásában, s halálos bűnnek tartják az adófizetést, mely véleménynek Heródes esküdt ellensége volt. Apámnak, aki kapcsolatban állt az udvarral, s a fejedelem megbecsülését és teljes bizalmát élvezte, az volt a benyomása, hogy Antipas komolyan latolgatja Jézus elfogatását és a Keresztelő sorsára juttatását. Egy nap, amikor Simon szokás szerint megjelent nálunk a halaival, apám maga ment elébe a konyhalépcsőre, komolyan beszélt vele, lelkére kötve, hogy figyelmeztesse Jézust, hogy s mint állnak a dolgok. Jézus haladéktalanul elhagyta Kapernaumot. Mint később megtudtuk, a föníciaiak városait, Tyrust és Szidont járta, ott is nagy feltűnést keltve és erős lökést adva a térítőmozgalomnak mind zsidók mind pogányok között. Néhányan hívei legszűkebb köréből mindenüvé követték, köztük Simon, akire a perselyezés és az erszény gondja hárult.

*

Egy dologban hasonlítottunk egymásra, Jézus és én: egyikünk sem vált be szabónak. Ha nekem nem voltak is olyan fellegekben járó terveim, mint Jézusnak, azért én is valami jobb jövőt képzeltem magamnak, mint hogy keresztbetett lábakkal üljek a szabószőnyegen apám műhelyében. Főképp ahhoz lett volna kedvem,

hogy kereskedelmi utazóként járjam a világot, amihez jó hasznát vehettem volna Alexandriában szerzett nyelvismeretemnek, no meg a világvárosban való több-éves tartózkodásom során rám ragadt világias, kifinomult modornak, valamint annak a velem született könnyedségnek, amellyel a legkülönbözőbb embertípusokkal azonnal szót értettem – hogy már én is dicsekedjek valamivel. Életem várvavárt fordulata azonban egészen másképp valósult meg, mint ahogy terveztem, amiben, magamnak is meglepetésként, latin nyelvtudásom játszott döntő szerepet.

Elmúlt a tél – különben sem hosszú Galileában –, közeledett a húsvét s vele természetesen a jeruzsálemi zárandoklat ideje. József nagybátyám, a főpap – vagyis Kaifás nagybátyám, mivelhogy ma már ezen a néven ismerik – a szokott szívélyességgel és vendégszeretettel fogadott bennünket. Hallván alexandriai tanulóéveimről s hogy ott nemcsak a klasszikus görögöt sajátítottam el, hanem a latint is, mindjárt az jutott eszébe, hogy jó hasznomat vehetné a római helytartóval gyakorta ismétlődő tárgyalásainál. Pilátus szinte egy szót sem tudott arámiul, s a görögben is elég gyenge volt, utálta is ezt a nyelvet, bosszantotta, hogy az ő római nevét „Peilatosz”-ra torzítják. Magától értetődik, hogy voltak a stábjában nyelveket tudó tisztek és hivatalnokok, de Kaifás bátyámnak, aki ugyancsak rosszul beszélt görögül, latinul pedig egyáltalán nem, nagy előnyére szolgált volna, ha a nyelvtudás nem korlátozódik a másik tárgyalófélre.

Az első tárgyaláson, melyre Kaifást segédként elkísértem, a kényes vízvezeték-kérdés került napirendre. A régi és a maga idejében kifogástalan s korszerű vízvezetékét Nagy Heródes építtette, de azóta meglehetősen megrongálódott és sürgős javításra szorult. A reparálás többször is szóba került a Nagytanács gyűlésein, de minden alkalommal elnapolták, mígnem Pilátus váratlanul kezébe vette az ügyet, és a saját szakállára megkezdte a munkálatokat. Nyilvánvaló, hogy ez, tisztán formailag, durva jogsértés volt a helytartó részéről. Jeruzsálemnek és Judeának, hogy mai szavakkal fejezzük ki, „autonómiája” volt, ám nem volt „szuverénitása”; azt pedig, hogy a vízvezeték megjavítása olyan belügy, amelyben a Nagytanács illetékes dönteni a helytartó beavatkozása nélkül, semmiképpen sem lehetett elvitatni. De ami a legrosszabb volt: Pilátus minden képzeletet meghaladó orcátlansággal azt követelte, hogy a munka költségeit a Templom kincstárából fedezze a Tanács. Hallott már valaki ilyet?! Abban az időben a templomokat, a jeruzsálemi éppúgy, mint a többi, úgy tekintették s használták, mint a legbiztosabb letéti bankokat. Kamatra persze nem számíhattak, de annál nagyobb s jogosabb követelményt támasztottak velük szemben a deponált tőke sérthetetlenségéért. Most pedig Pilátus a templomkassza felé nyújtogatja hosszú ujjait! Ez volt hát a célja a reparálási munkálatok megkezdésével! A turpisság hírének elterjedése súlyos zavargásokra adott okot; Pilátus ezeket a csel és erőszak visszataszító gyűlékével fojtotta el: civil ruhás katonákból, ruhájuk alá rejtett karddal, egy osztagot bocsátva a néptömeg közé valóságos vérfürdőt rendezett. Mindezek még a tél folyamán történtek, vagyis mielőtt engem asszisztensnek alkalmaztak, de Kaifás nagybátyám még egyre hosszadalmas tárgyalásokat folytatott a helytartóval erről és egyéb ügyekről. Nagybátyám szerfölött kényes helyzetben volt. Mint a város és az ország legmagasabb rangú belügyi potentátját Pilátus őt tehetfele-

lőssé minden előforduló nyugtalanságért, és a helytartó még azzal is megfenyegette, hogy közvetlen fölöttesénél, a szíriai prokonzulnál kieszközli menesztését. (Szerencsére Kaifásnak tudomása volt róla, hogy Pilátusnak meglehetősen rossz bizonyítványa van a prokonzulnál, egy bizonyos Vitelliusnál, akinek hasonló fiából később császár lett.) Ezek a huzavonák azonban megfektették Kaifás bátyám kedélyét, ráadásul az egészségi állapota is eléggé megrendült. A túlzott húsfogyasztás, ami együtt járt magas méltóságával, merthogy kedvétől s étvágától függetlenül kénytelen volt elfogyasztani főpapi adagját az áldozati állatokból, méghozzá egy csepp bor nélkül, tönkretette a gyomrát és fogékonyá tette a meghülésre; bizony, nem volt nagyon elragadtatva, hogy hivatása gyakorlása közben mezítláb kellett végigcsoszognia a templom hideg márványpadlatán. A Szentek Szentje volt a legrosszabb, nem hiába szidta családi körben átkozott jégveremnek. Volt különben elég baja s bosszúsága családi körében is, minthogy két felesége, egy öreg és egy fiatal sohasem jutottak egyetértésre. Minden emberi nagyságnak megvan az árnyoldala!

*

Más jámbor zsidókhoz hasonlóan Jézus minden év húsvétján fölment Jeruzsálembe; így tett most is. De Jeruzsálemben még nem keltett valami nagy feltűnést a zarándokok irdatlan sokaságában, s csak pár nappal az ünnepek után találkoztam vele véletlenül az utcán; vele volt Simon is és még néhányan. Barátságosan üdvözölt, és apám hogyléte felől érdeklődött. Talán valami hálát érzett apám iránt azért a kis jelzésért, melyet tőle kapott Antipas terveiről, vagy talán, igazi hangulatember lévén, tökéletesen elfeledte a Beel-zebul démon miatti összekülönbözését apámmal.

Galileában való fellépésének híre azonban már elterjedt Jeruzsálemben; Kaifás nagybátyám is hallott róla beszélni, és szeretett volna közelebbit is megtudni felőle. Alapos gyanúja volt, hogy Messiásnak hiszi magát, mert egy nap a templomtéren néhány rabbival vitatkozva nagy merészen azt állította, hogy téves a próféták jóslata, miszerint a Messiás Dávid ivadéka lesz. A naivitás és a szörszálhasogatás sajátos keverékével védelmezte állítását. Kaifás bátyám a maga gyors ítélőképességével átlátta, hogy ez a galileai, bár jól tudja, hogy még csak Juda törzseiből sem származik, s így Dávid ivadéka sem lehet, mégis Messiásnak hiszi magát. Mi más oka volna elvitatni, hogy a Messiás „Dávid fia” lesz?

De ami ennél is jobban érdekelte Kaifás bátyámat, hogy a zelóták közé tartozik-e Jézus, akik az adó megtagadására uszítanak. Evégből megbízta azokat a rabbiakat, akik a „Dávid fia”- vitáról referáltak neki, vizsgáztassák meg Jézust az adó felől is. E vizsgálat eredménye tökéletesen megnyugtatta nagybátyámat.

– Hisz ez egy szegény ártalmatlan bolond, mondta. – Azt képzeled, mint sokan mások is a tanulatlan nép körében, hogy a császár képmása egy érmén annyit jelent, hogy a pénz a császáré! Ha ez így volna, sokkal több adót fizetnénk a császárnak, mint amennyit követel!

Ez esetben bizony nem osztottam nagybátyám felfogását, ellenkezőleg, az volt a véleményem, hogy Jézus igazán furfangosan kerülte meg a beugrató kérdést. Mert ha egyszerűen így felel: „persze hogy adót kell fizetni a császárnak!”, akkor

egyben minden messiási igényéről lemondott volna, és követői hátat fordítottak volna neki. Ha meg őszintén megmondja a véleményét, hogy nem kell adót fizetni, letartóztatták volna. De alighanem úgy találta, hogy még nem érett meg az idő Isten országára.

*

Ez a tavasz – ó micsoda tavasz! A legcsodálatosabb, amit valaha is átéltem! – Megismerkedtem egy bájos, vonzó ifjú hölgygel, akit Sárának hívnak, s Jeruzsálem egyik legerősebb családjának sarja (az apja a város legkiválóbb pékmestere volt, a dúsgazdag Garmo sütőnemzetség leszármazottja). A nyár elején megtartottuk az esküvőt is.

X.

Ha az ember fiatal, boldog és újházas, és rózsaszínben látja a világot, nem sok gondolatot szentel Jézusnak, de nem is lett volna erre ok akkoriban, mikor Jézus még eléggé ismeretlen volt Galileán kívül. Majdnem egy esztendő múlt el, anélkül, hogy eszembe jutott volna.

De elmúlt az év – előző életem legboldogabb éve – és húsvét lett megint.

Kaifás bátyám kora tavasszal Pilátushoz küldött Caesariába valami diplomáciai feladattal, s minthogy közel volt a húsvét, amikor is a helytaró Jeruzsálembe készült a rend fenntartása végett, visszafelé én is a kíséretéhez csatlakozva tettem meg az utat Caesariától Szebasztéig, Szamaria fővárosáig, ahol meg is álltam, hogy bevárjam a szüleimet. Naponta óriási seregekben vonultak át a városon a Szíriából és Galileából jövő zarándokok, s már a Szebasztéba érkezésem másnapján találkoztam apámmal és néhány fivéremmel. Anyám és nővéreim otthon maradtak ezúttal, mert apám szerint különböző jelek arra mutattak, hogy ez a húsvét a szokásosnál zűrösebb lesz Jeruzsálemben.

Nem sokkal később Jézus is bevonult hívei seregével Szebasztéba, ahol viharos éljenzéssel fogadta a lakosság. Utolsó találkozásunk óta mintha megnőtt volna méltóságban és tekintélyben, s többé nem szónokolt a „hosszú ruhák” ellen, sőt olyanokban pompázott maga is, mint az írástudók, és szívesen vette, ha rabbinak szólítják. Mellesleg apám, Szamarián átutaztában, számos bizonyítékát látta Jézus népszerűségének a szamaritánusok körében; mindenütt Messiásként és Isten fiaként hódoltak neki. Apám úgy vélte, hogy ez részben a nevének köszönhető. A szamaritánusok hittek ugyanis egy álprófeta jóslatában, mely szerint a Messiás Józsuá reinkarnációja lesz. (Józsuá Mózes vitéze, majd utóda volt mint sejk és papi fejedelem.) A Jézus név pedig tulajdonképpen azonos a Józsuá névvel. Ezt az ostoba szamaritánus téveszmét apám egy Zakariás prófétától vett idézettel utasította vissza:

*Hazugok a jövődömondók látomásai
s hiú álmok az ő beszédeik.*

és egy másik helyen:

*Kiirtom a prófétákat és a tisztátalanság szellemét az országból,
mondja Jahve Zebaot.*

Szebasztéból a legrövidebb úton, Szichemen át vonultunk Jeruzsálembe. Ezzel szemben Jézus és kísérete a kerülőutat választotta Szálemen át a Jordán völgyébe és Jerikóba, ezért mi pár nappal korábban értünk Jeruzsálembe, mint ők.

Már jóval húsvét előtt híre terjedt Jeruzsálemben, hogy egy új Messiás várható, Jézus Galileából, ezért már jóval a megjelenése előtt pártok szerveződtek mellette és ellene. Galileai és szamariai hívei a legvadabb híreket terjesztették az új próféta csudamíveléseiről, hogy még halottakat is támasztott fel. Sokan hittek abban, amit hinni akartak, mások a várakozás álláspontjára helyezkedve úgy vélték, hogy azért lehet benne valami, nincs füst tűz nélkül. Akadt még egy írástudó is, Chanan rabbi Ramathaimból, egy nyolcvanesztendő vén, aki rájött Daniel jelenéseinek titkos kulcsára, és kikövetkeztette, hogy éppen ezen a húsvéton telik be a próféta álomlátásától számított „idő és idők és fél idő”, ezért a most megjelenendő Messiás az igazi lesz. De olyanok is voltak, akik a pofátlanság netovábbjának tartották, hogy egy galileai, egy éppen hogy csak zsidónak tekinthető félpogány nép fia, aki semmiképpen sem lehet Dávid ivadéka, Messiásnak próbálja kiadni magát.

De akinek legtöbb oka volt aggodalomra, az Kaifás nagybátyám volt. Úgyis elege volt már a Pilátussal való huzakodásból s a tőle elszenvedett zaklatásokból, s akkor tetejébe még egy új Messiás is megjelenik rendbontónak! S cseppet sem járult hozzá kedélye megnyugtatóához a hír, hogy mikor végre megérkezett Jézus, és számárháton ülve bevonult a városba a Juhok Kapuján át, egy sereg fanatikus zarándok csatlakozott hozzá útközben, és „üdv Dávid fiának” kiáltással hódolt neki. (Mert hogy az új Messiás csak „Dávid fia” lehet, az természetes volt, mind-egy, hitte-e maga vagy nem hitte.) Mit szól majd Pilátus, ha azt hallja, hogy a nép törvényes zsidókirályként hódolt ennek a galileainak? Hisz ez nem más, mint nyílt lázadás a császár ellen! Az egyetlen, amiben reménykedhetünk, hogy a városkapu római őrsége semmit sem értett az egész fölhajtásból – bizonytalan remény, hisz a katonák közül sokan keleti származékok, mások meg már oly régóta itt vannak az országban, hogy értenek a nyelven is valamit.

Azért néhány nap csak eltelt a város nyugalmanak megbolygatása nélkül. Jézus föllépett a templom egyik előterében, híveitől és kíváncsiak hadától körülvéve, és az „Emberfiáról” prófétált. Sokan azt hitték, hogy egy eljövendő Messiásról jósol, de galileai és szamariai híveinek semmi kétségük sem volt afelől, hogy önmagát érti. Szűkebb köre nyíltan Messiásnak szólította, vagy görög szóval Krisztosznak. Ellenfelei Jézus Barabbás, „Atyjafia Jézus” néven emlegették, s mivel oly sokszor hívta atyjának a Mennybélit, ez a nevezet ama zsidó tömegek közt is visszhangra talált, akik nem tudták eldönteni, mit higgyenek róla. A zsidóknál hagyomány volt a személynévhez az apai nevet is hozzátenni, s minthogy Jeruzsálemben sohasem jött szóba Jézus apja s így nevét sem tudták, logikusnak tűnt egyszerűen Jézus Barabbásnak hívni őt. Néha még az utcagyerekek is a Barabbás nevet kiabálták utána.

Egy reggel, pár nappal Jézus látványos bevonulása után, üzent értem Kaifás nagybátyám, hogy azonnal jelenjek meg nála, s kísérem el Pilátushoz, aki megbe-

szélésre kéréte magához. Mint kiderült, a helytartót értesítették, hogy egy Barabbás nevű trónkövetelő, aki állítólag az ország egyik régi dinasztiájának leszármazottja, egész seregnyi, igaz, hogy mint látszik, fegyvertelen párthíve élén a városba érkezett. Pilátus nagyon udvariasan s barátságosan mondta el mindezt, mint aki egy percig sem tételezi föl a főpapról, hogy holmi fölforgató tervek támogatója. Tisztában volt azzal, hogy Kaifás bátyámat, aki egy római helytartónak köszönheti magas hivatalát, erős érdekek fűzik a köztársasághoz (ahogy a római államot nevezték még a császárok korában is), és semmi oka sincs sem neki sem a Nagytanácsnak, hogy holmi forradalmat óhajtson. Szándéka csak az volt, hogy a főpapot mint az ország belügyeinek legfőbb intézőjét komolyan figyelmeztesse minden békebontás megelőzésére.

– Elrendelhetném annak az embernek a letartóztatását, mondta a kormányzó. – Mivel pár nap előtti bevonulásakor, majd később az utcákon s tereken hagyta, hogy „Dávid fiaként” hódoljanak neki, ami, gondolom, a „zsidók királya” nevezettel egyértelmű, indokolt is lenne a letartóztatása. Ám a valóságban talán csak egy jelentéktelen párt áll mögötte, s ha most én, a császár és a köztársaság képviselője, elfogatom, a pártja gyorsan óriásira duzzadhatna a fanatikus zsidó tömegektől, amelyek most a világ minden részéből a városba gyűltek. Mert nem titok előttem, kedves Kaifásom, hogy mi rómaiak nem örvendünk valami nagy népszerűségnek köztetek, zsidók közt. Ezért számítok arra, hogy te, Kaifás mint a zsidók legmagasabb belső tisztviselője, tájékoztatl már emberünk szándékairól és tartálékairól, s garantálhatod a rend zavartalanságát.

Kaifás bátyám és jómagam versenyt siettünk meggyőzni Pilátust, hogy a Dávid-dinasztia már századokkal ezelőtt kihalt, s hogy az a személy, akit néhány bomlott agyú követője „Dávid fiának” kiáltott ki, valójában egy galileai kézműves fia, és maga sem tekinti magát Dávid ivadékanak. Nagybátyám hozzátette, hogy a kérdéses személyről, a galileai Jézusról szerzett értesülései alapján van oka őt ártalmatlan bolondnak tartani.

Elfelejtettem mondani, hogy jeruzsálemi látogatásai alkalmával Pilátus a Makabeusok régi palotájában székelt, a Templomtértől nyugatra s attól csak pár pernyi járásra, s hogy a mi eszmecserénk színhelye a palota előterének egyik oszlopcsarnoka volt.

Javában beszélgettünk még, amikor a templomtér felől morajra lettünk figyelmesek, mely pillanatok alatt lárna és ordítás bős orkánjává nőtt. Úgy hangzott, mintha az egész város forrongana. Kirohantunk az oszlopok alól, de a templomtérre nem láttunk ki, mert a tanácsház eltakarta; lefutottunk a Xysztosz-hídra, amely egy völgykatlan fölött Zionra, a templomhegyre vezetett. A hídról sem láthattuk azonban tisztán, mi történik, de nekem úgy tűnt, mintha egy lázadó csoport már lebírta volna a templomi őrseget, s most magát a templomot ostromolná. Jézust nem tudtam ugyan kivenni a tolongásban, de hogy ő volt az egész felfordulás főszereplője, az napnál világosabb volt számomra.

E látványra hirtelen az jutott eszembe, amit egyszer Jézus szájából hallottam egy prédikálása alkalmával: hogy le akarja rontani a jeruzsálemi templomot, majd rögtön utána újra felépíteni, ami az ő prófétai képes beszéde szerint azt jelentette, hogy az istentiszteletet óhajtja megreformálni. Mint Izrael régi prófétái közül so-

kan mások, ő is ellene volt a hagyományos állatáldozatnak, s nyilván annak eltörlését tartotta messiási hivatásából folyó első kötelességének. Azt akarta, hogy a jeruzsálemi templomban ugyanolyan legyen az istentisztelet, mint az imaházakban, azaz a zsinagógákban, tehát prédikáció és imádság, de semmi áldozat, semmi művészi templomi zene, semmi színpompás szertartás. Lehet, hogy arra is gondolt, hogy a templom birtokba vétele és az istentisztelet „megtisztítása” után az ő mennyei atya egy fegyveres angvallégit küld a megsegítésére, hogy legyőzze Pilátust és a rómaiakat. Sokkal nagyobb fantaszta volt ő, mint ahogy manapság általában föltételezik.

De attól még korántsem volt ostoba, nem ringatta magát abban a hitben, hogy rendezetlen s jórészt fegyvertelen hadával fölszabadíthatja Izraelt a római uralom alól. Ez csak természetfölötti beavatkozással volna lehetséges – s ilyen beavatkozásra számított is. Hisz olvasta a szent írásokból, hogy Isten több ízben is angyalseregekkel segítette ki Izraelt, ha a szükség már szorongatta.

Nem kellett azonban sokáig várni, hogy egy osztag római katoná szálljon ki a szomszédos Antónia erődből, ahol a kaszányájuk volt, a templomórség, azaz a jeruzsálemi zsidó rendőrség fölmentésére. Rövid, de véres összecsapás után kiürült a templom környéke. A messiáspártiak, akik gyakorlatilag fegyvertelenek voltak, csak itt-ott villant egy-egy kard a tömegben, szétszaladtak a szélrózsa minden irányában, hátrahagyva sebesültjeiket és halottaikat. Az elesettek többsége persze messianista volt, párat a templomórségből is agyonverték, de szerencsére egyetlen rómat sem. Az sokba került volna szegény zsidóknak.

A templom „megtisztításának” programjába természetesen az is föl volt véve, hogy elkergessék az áldozati állat-árusokat, pénzváltókat s egyéb kereskedőket, akiknek standjuk vagy bódéjuk volt a templomtérén, s könnyen meglehet, ez a programpont (a pénztárak tartalmának kisajátításával egyetemben) volt a leglényegesebb egyik-másik messianista szemében. Mindenesetre a programnak csak ezt a részét sikerült megvalósítani, s a meggyilkoltak közt volt egy pénzváltó is, akit ismertem: eleven, tréfás ember volt, közismert tótágas vicceiről, melyek szájról-szájra jártak egész Jeruzsálemben. Szegény ördög!

A történetek után Pilátus bizony nagyon elkomolyodott, nem kevésbé Kaifás bátyám is.

– Szóval ilyen az, mikor ti, zsidók azt állítjátok valakiről, hogy ártalmatlan bolond!, mondta Pilátus. – Kissé túl sok akad köztetek ebből a fajtából! Remélem, sikerült elfogni. Majd én kigyógyítom abból az ártalmatlan bolondságából!

S egy köztisztelteben álló szerző átköltött idézésével folytatta:

– Meddig akarsz még visszaélni türelmünkkel, Jeruzsálem? A császár szobra a templomotokba – az hiányzik nektek, zsidóknak, s ha rajtam múlik, bizony megkapjátok! S hozzá nevetségesen csekély adótok megduplázását is!

E szörnyű fenyegetések hallatára az én bácsikám egészen magánkívül lett, hangos zokogásban tört ki, és a haját tépte. Én meg legjobb latin ékesszólással kérleltem a méltóságos és dicsőséges Pilátust (ezek voltak a titulussai), ne egész Jeruzsálemen és Judeán torolja meg, amit egy félrevezetett csöcselék követett el, melynek eszejárásánál tökéletlenebbet nem találni a hold alatt.

Pilátus azonban hátat fordított nekünk és bement a palotába.

A katonák elfogtak néhányat a messianisták közül, köztük Lévit, a kapernaumi vámfelügyelőt, aki súlyosan megsebesült. Jézus azonban elmenekült, Simon, a halász ugyancsak.

Kaifás bátyám azonnal magához kérte otthonába a legtekintélyesebb tanácsurakat megbeszélésre. Gyors cselekvésre volt szükség, s az egész Nagytanács összehívására nem volt idő, hisz az egy kisebbség országgyűlése maga száznál is több tagjával. Nagybátyám beszámolt a Pilátussal folytatott tárgyalásról, valamint a szörnyű fenyegetésekről, melyekkel a helytartó elhalmozta, majd rámutatott arra, hogy a politikai válság elkerülése végett el kell fogni és Pilátus kezére adni Jézust. A zsidó törvény szerint a templom szentségtörő megtámadása elégséges ok lenne, hogy Jézust halálra ítéljék és megkövezzék, de mivel nekünk főbenjáró ügyekben nincs jogunk ítélni, sajnos nem marad más hátra, mint kiszolgáltatni őt a rómainak, bármily visszatetsző kitenni egy zsidót, mégha mégoly súlyos bünt követett is el, a szégyenletes keresztre feszítésnek, mely sérti a zsidó jogot, az erkölcsöt és az emberiességet. A tanácsurak sóhajtozva adták meg hozzájárulásukat, mit tehettek volna egyebet? Most tehát az első teendő, hogy el kell fogni Jézust. Senki sem tudta, hol lehet. Természetesen elmenekült a városból, s talán már messze jár. Kaifás bátyámnak azonban az a jó ötlete támadt, hogy két tanácsúr kíséretében fölkeresse az Antónia erődöt, s kikérdezze az elfogott messianistákat, akik ott voltak bezárva. A templom elleni támadás siralmas kudarca után talán nem hisznek többé oly vak hittel a Messiásban, aki pusztulásba vitte őket, és hajlandók lesznek felvilágosítást adni arról, amit tudnak. A megkérdezettek többsége azonban nem tudott semmit, vagy nem akart tudni. Akadt azonban egy, aki elárulta, hogy az utóbbi éjszakákat Jézus az Olajfák hegye alatt elterülő Getsemáne-kertben töltötte egy üres olajoshordóban. Most hát elhatározták, hogy este odaküldenek egy szakaszt a templomórségből, hogy elfogják Jézust, amennyiben megtalálják. Hogy világos nappal próbálják letartóztatni, azt Kaifás bátyám kockázatosnak találta: új zavargásokkal s vérontással járhatott volna. A vállalkozás várakozáson felül jól sikerült. Jézus, aki talán még egyre várta a mennyei segédcsapatokat, nem menekült el, s éppen álomra akarta hajtani a fejét a hordájában, amikor meglepték és elfogták. Egyenest Kaifás nagybátyámhoz viték, aki néhány tanácsúr jelenlétében rövid kihallgatásnak vetette alá. E kihallgatás során Jézus makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy ő Messiás. Kaifás bátyám ellenvetésére, miszerint a próféták közül egy sem jósolta, hogy a Messiás rendőrkézre kerül, Jézus azt felelte, hogy nemsokára meglátják majd az „Emberfiát” jöni az ég felhőiben.

E kihallgatást követően Kaifás bátyám az Antónia erődbe vezettette Jézust, ahol átadták az ügyeletes centuriónak. Ott töltötte az éjszakát a többi fogollyal együtt.

Virradattal nagybátyám megbízásából fölkerestem a helytartót a hírrel, hogy Jézust a főpap körültekintő bölcsességének köszönhetően sikerült megtalálni s elfogni, úgyhogy Pilátus bármikor kihallgathatja.

Pilátus, aki először meglehetősen zord ábrázattal méregetett, földerült e közlésre, s mivel korábbi beszélgetéseinkből tudta rólam, hogy galileai vagyok, megkérdezte, hogy tudok-e valami közelebbit Jézusról s a múltjáról. Elmondtam neki, amit tudtam, mellőzve persze az olyan részleteket, melyek teljességgel kívülestek egy római látókörén. Pilátus számára érthetővé tenni, mit jelent nekünk zsidóknak a Messiás, hiú kísérlet lett volna. Azt hiszem, a körülményekhez képest a lehető legkedvezőbb színben sikerült feltüntetnem Jézust. Átlagon felüli orvosi talentumát domborítottam ki, mellyel annyi beteget meggyógyított; ez szerzett neki akkora népszerűséget, mely végül a vesztébe sodorta. (Igaz, hogy egyáltalán nem rokonszenveztem Jézussal, de mégiscsak a földim volt, és nem szerettem volna, ha fára húzzák.)

– Méltóságos és dicsőséges Pilátus, mondtam többek között, – nagyon megragudtál tegnap a főpapra, amikor úgy állította be azt az embert mint ártalmatlan bolondot; kétségtelenül neked volt igazad, amennyiben egy megháborodott személy sohasem egészen ártalmatlan. Mint kiderült, valóban veszélyes lehet, ám elsősorban ránk, honfitársaira nézve. A császárra és a köztársaságra nézve azonban véleményem szerint valóban abszolút veszélytelen. Erről magad is könnyen meggyőződhetsz, amikor majd kihallgatod.

– Meglássuk, felelte Pilátus.

A helytartó ítélőszéke ugyanabban az előcsarnokban volt, amelyben előző nap Kaifás bátyám és én beszélgettünk Pilátussal. A kihallgatás római jogszokás szerint nyilvános volt. Megjelenhettek a vádlott barátai is, hogy tanúskodjanak, hogy szabadon kifejtsek a maguk szempontjait s hogy a bírót irgalmasságra kérjék.

Az egész csarnok zsúfolásig megtelt, mindenki feszülten várta a kihallgatás kezdetét, ám hiába kerestem a megjelentek közt Jézus galileai barátait, sem Simon halász, sem a többiek nem voltak láthatók. Amit persze megbocsáthatunk nekik, hisz maguk is bele voltak keverve az ügybe. A többség nyilván elmenekült, s már Galilea felé tartott, páran talán a város környékén lapultak, kívárvá a fejleményeket.

Jézus volt az első, akit előállítottak a foglyok közül. Próféta magabiztosságát, mely még tegnap este a Kaifás bátyám tartotta kikérdezéskor jellemezte föllépését, mintha csak elfűjták volna. Olyan volt, mint aki teljesen magába roskadt, mintha az az álomvilág, amelyben élt, összeomlott volna.

– Értesüléseim szerint, kezdte Pilátus görögül, – hagyta, hogy „Dávid Fia-ként” vagyis a zsidók királyaként hódoljanak neked.

Jézus került a helytartó pillantását, lesütött szemmel állt ott, s valamit mormogott, amit senki sem értett.

A helytartó hozzám fordult, aki elül álltam a hallgatóság közt:

– Ért ez görögül? – kérdezte.

– Nem nagyon, feleltem, – de azt hiszem, megértette a kérdést.

– Válaszolj! szólt Pilátus Jézushoz. – Hagytad, hogy a zsidók királyának nevezzenek?

Jézus ezúttal hallható választ adott:

– Úgy van, ahogy mondod.

Pilátus folytatta:

– Te egy galileai kézműves fia vagy, nem?

Jézus igenlően bólintott.

– Akkor hogy jutott eszedbe egy ilyen gondolat?

Erre a kérdésre Pilátus nem kapott választ. Jézus hallgatott. Egy szót sem lehetett többé kihúzni belőle.

Pilátus kihirdette az ítéletet.

– Te a zsidók királyának mondtad magad. Lázadást szítottál, amelyben vér folyt. Kereszthalál a büntetésed.

Süket csönd követte e szavakat. Az ítélet ugyan nem volt meglepő; senki sem várhatott mást a történetek után. Kisvártatva azonban fenyegető morgás hallatszott a hallgatóság hátsó soraiból, majd egy-két hang is előmerészkedett a távolból:

– Bocsásd el nekünk Jézus Barabbást! Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!

Azok, akik így kiabáltak, biztosan nem hitték többé Messiásnak Jézust. Hisz eddig csak sikertelen, tehát hamis Messiások léptek föl, s most már aligha várta valaki is, hogy „Atyjafia Jézus” fogja valóra váltani a messiási álmot. De még egy álmessiás is mindig a zsidó nép szabadságvágyát fejezte ki, az idegen iga lerázásának, a megszállók legyőzésének reményét, ezért a gyűlölt rómaiakkal szemben mindig számíthatott a tömegek rokonszenvére. S ebben a percben én magam sem tudtam másképp érezni, mint honfitársaim tömegei.

– Vezessétek el a foglyot! – mondta Pilátus. – A következőt!

Most azonban egy küldönc nyomakodott át a tömegen, Heródes Antipasnak egy udvaronca. Mert Antipas is Jeruzsálembe jött akkor, részint hogy eleget tegyen vallása követelményeinek, részint hogy Pilátussal tárgyaljon, tiszteletét tegye nála, barátságát és támogatását biztosítsa. A küldönc alázatos, hízelgő szókkal adta elő ura óhaját, hogy látni szeretné Jézust és beszélni vele, mielőtt elvezetnék a vesztőhelyre. S minthogy Jézus mint galileai valóban Antipas alattvalója volt, Pilátus úgy vélte, hogy nem tagadhatja meg kérését.

Jézust erős kísérettel átvezették Nagy Heródes palotájába, amely most fiának szálláshelyül szolgált jeruzsálemi látogatásai során. Óriási tömeg özönlött utánuk, jómagam is velük.

Hogy Antipas mit mondott Jézusnak, s hogy Jézus mit felelt neki, arról sajnos semmit sem tudok. De kis idő múlva láttam, hogyan taszigálják Jézust Antipas lakájai a széles „audiencia-ablakhoz”, bolondkirálynak öltöztetve, bíborpaláttal, fején töviskoronával, miközben Antipas egyik udvaronca, ugyanaz, aki Pilátusnak az üzenetet hozta, kasztrált hangon sipította:

– Üdv Dávid fiának! Üdv Judea királyának!

Antipas sohasem adta föl a reményt, hogy ő lesz egyszer a zsidók királya, s apja egész országának birtokába jut, Jeruzsálemnek és Judeának is ura lesz; most hát nem állhatta meg, hogy a maga ízléses módján ne üljön diadalt immár ártal-

matlanná tett riválisa fölött, akitől valóban tartott, bár utólag belegondolva, erre a világon semmi oka sem volt.

De Antipas már régtől minden zsidók megvetésének tárgya volt, és jelen ötlete nem váltotta ki azt a kedvező hatást, amit várt tőle; ellenkezőleg: viharos fölháborodást keltett. S mikor Jézust visszavezették a helytartóságra, megszámlálhatatlan tömeg követte, mely kórusban üvöltötte:

– Bocsásd el nekünk Jézust! Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!

Az őrparancsnok jelentette Pilátusnak a történeteket.

Antipas otromba keleti bohóckodása egy halálraítélt fogollyal nem volt ingyére a rómainak.

– Szavamra, kedvem volna megkegyelmezni a galileainak, csak hogy megbosszantsam azt a komédiás Antipast! – mondta.

(Titkon gyanítottam, hogy más oka is lehetett: a Jeruzsálemben állomásozó római helyőrség rendes körülmények között is aggasztóan csekély volt, hát még ilyenkor, az ünnepekre összecsiszódult zárandoktömegekhez képest!)

Mikor pedig a tömeg zajongása egyre követelőzőbbé vált, gyorsan határozott. Fölemelkedett bírói székéből, és jelt adott, hogy beszélni szeretne. Azonnal csönd lett az első sorokban, s Pilátus, mihelyt úgy gondolta, hogy szava mindenkihez eljut, így szólt:

– Egybegyűlt zsidók! Nagy ünnepekre való tekintettel ezúttal elnéző akarok lenni, és teljesítem óhajotokat: Jézus Barabbás szabad!

Határtalan örömrivalgás volt a válasz e szavaira. A megköötözött Jézust megszabadították kötelékeitől, kivezették a palotából. Eltűnt a tömegben.

XI.

Hogy hova ment Jézus, s hogy mi lett vele a továbbiakban, arról semmit sem tudok. Többé soha nem láttam viszont.

Mikor azonban pár évvel később szülővárosomban, Tiberiásban jártam, s ott töltöttem néhány hónapot, nagy meglepetésemre azt kellett hallanom, hogy Jézus régi galileai barátai és hívei szentül meg vannak győződve mesterük kereszthaláláról. Egy kis megfontolás után azonban természetesnek, sőt szükségszerűnek találtam e hiedelem fölmerülését. Hiszen a Jézushoz közel állók közül, akiket ma tanítványainak és apostolainak nevezünk, egy sem volt jelen az ítélethirdetésnél, így hát nem tudhatták, nem is képzelhették, hogy Pilátus megkegyelmezett neki. Simon halász és még néhányan, mint idővel értesültem, valahol a város környékén rejtőzködtek. Messziről látták, hogyan állogatják a keresztfákat a Golgotán – a várostól kissé északra fekvő magaslaton – és hogyan feszítik föl a foglyokat, akik a templomtéri zendülést kihasználva gyilkoltak és fosztogattak. Hogy is gondolhatták volna, hogy Jézus, a zendülés főszereplője nincs köztük? Valóban teljes jóhiszeműséggel állíthatták, hogy saját szemükkel látták Jézus megfeszítését.

Többen azonban a Jézushoz közel állók közül, „a szentek”, ahogy magukat nevezték, vélt halála után is együtt maradtak egyfajta testvéri közösségben, ahol

természetesen Simon volt a hangadó. De amin leginkább csodálkoztam, Jézus testvérei közül is néhányan, akik pedig nem hittek benne azelőtt, most „a szentekhez” csatlakoztak. Ennek magyarázatát abban leljük, hogy Jézus vélt feltámadása meggyőzte őket, hogy valóban Isten fia, jóllehet Illést, aki meg sem halt, hanem eleven mivoltában szállt föl a mennybe tüzes szekéren, attól még nem hitték Isten fiának.

Viszont azt, hogy Jézus föltámadt halottaiból, szavahihető személyek tanúsították. Simon halász megesküdött rá, hogy saját szemével látta testi mivoltában, ahogy a földön járt, s hogy Jézus még egy pár sült halat is megevett, amivel megkínálta. Rajta kívül „a szentek” közül is látta őt néhány jámbor nővér. Később aztán mások sem akartak lemaradni, s nem telt bele sok idő, ugyancsak elszaporodtak azok, akik látták. Ennél több bizonyság már igazán nem kellett.

XII.

„Itt van az ősz, a szél hegedül” – uramisten, bizony nem tegnap volt, mikor gyermeki ártatlansággal s hamisan énekeltük az iskolában! Veri az eső az ablakot, miközben Kasper barátom napról napra pneumatikusabb és mérgesebb lesz. „Készül a fecske, délre repül” – bizony már régen elrepült, már októberben vagyunk. Kasper semmire se megy az oltárképével. Végre eldöntötte, hogy Jézust fogja ábrázolni a bűnös nővel, pedig Josef Marin profétálása szerint nincs az a fálusi templom Svédországban, de az egész világon sem, amelyik ilyen témájú oltárképet akarna. De Kasper fütyül rá; ha a parasztok nem kérnek az ő festményéből, majd csap ő hét országra szóló lármát a lapokban (százával vannak barátai, puszpajtásai az újságírók közt), akkor majd el tudja adni s ráadásul jó pénzért. Eddig rendben volna, csak hogy még el se kezdte! Mellesleg arra is gondolt, hogy a Folyó-sétány nyolcvannyolc alatt tanyázó egész svéd kolóniát megfesti az oltárképen. Jézushoz ő maga lesz a modell, no nem realista portréként, hanem hogy Jézusra is meg rá is hasonlítson. Ez az idealizmus jellemző rá: olyan szeretne lenni, amilyennek Jézust képzei. Én egy írástudó leszek (no hiszen, szép kis írástudó!), Josef Marin pedig, aki nem iszik, farizeus. A bűnös nő Irma Jensen lesz, mondani sem kell. Mi lenne, ha az egész társaságot meghívnám ebédre, hogy fölvidítsam Kaspert? Marinnak is jót tenne, ha kicsit kirázná magából a könyvek porát, kicsípné magát, mint egy gavallér, s leöblítene néhány pohárával az én jó öreg burgundimból, ahogy a dán mondja. (Mert svédül Bourgogne-nak hívják.) „Holnap vasárnap lesz, Felség!” – mondta Lindfelt pék a boldogult királynak. Éppen megfelel nekünk.

Mikor beléptem Josef Marinhoz, hogy átadjam a meghívást, élénk társalgásban találtam Kristensen diákkal. Ifjú Kristensen szörnyen érdeklődik Jézus iránt azóta, hogy azon a szeptemberi napon megvásárolta Grimm szótárát Josef Marintól. Elhanyagolja teológiai tanulmányait, ehelyett egy halom könyvet összeolvasott a „Jézusproblémáról”, ahogy ő nevezi, Georg Brandestől, Ditlef Nielsentől és más tudós doktoroktól, ugyanarra az eredményre jutva, mint Irma Jensen, akivel kü-

lönben szívből rokonszenvez, arra tudniillik, hogy Jézus sohasem létezett.

– Hát igen, Kristensen úr, mondta Josef Marin, tagadhatatlan, hogy kissé gyanúsnak tűnik ez az egész. A kereszténység túlnyomó részt úgy kölcsönözte össze mitológiáját az ókor üdv- és misztériumvallásaitól, az Attisz-Adóniszkultustól, a Mithraszmisztériumoktól, az Isziszvallástól, hogy csak a legfontosabbakat említsük; a „keresztény erkölcsöt” pedig, melynek megfogalmazását főleg a hegyi beszédben találjuk, a kései zsidó kegyesség-irodalomból vette. A kölcsönzések és egyezések számosak és meggyőzőek; legerősebben talán egy lelki épülést célzó farizeusi irományban érezhetők, melynek címe „A két út”, s melyre rögtön lecsaptak a keresztények, fölvéve egy őskeresztény kiadványba, „A tizenkét apostol tanítása” címmel. Szinte úgy tűnik, hogy a kereszténységben nincs is hely egy történelmi Jézus számára, s nem könnyű felfedezni, milyen személyes többlettel járult hozzá ahhoz a valláshoz, amely mégcsak nem is az ő nevét viseli, hanem, s méghozzá jogosan, azét a misztikus Krisztusét, akiről már jóval Jézus kora előtt tudott a néphit és a költői képzelet.

Egy dologban azonban különbözik a kereszténység az ókor üdvvallásaitól, s ez nagyon fontos különbség. Az Attisz-Adóniszvallás hívei nem fantáziáltak arról – mondjuk Néró vagy Vespasiánus korában, amikor a kereszténység végre szélesebb körökben ismertté kezdett válni – hogy üdvözítő istenük nem is olyan régen, csak harminc-negyven éve egy szegény kézműves fia- vagy nevelt fiaként élt e földön egy olyan név alatt, mely általánosan elterjedt volt népe és kora viszonylatában, s hogy őt egy nevén nevezett és akkoriban közismert római helytartó valami okból halálra ítélte és kivégeztette. Az Isziszhívők sem képzeltek, hogy az istennő nemrég – harminc-negyven éve – szűkös körülmények közt élt e földön egy szegény kézműves hitveseként, akinek számos gyermeket szült, s ezek közül egyről a későbbiek folyamán kiderült, hogy a legfőbb isten fia. Csak a keresztényeknek voltak ilyen bizarr elképzeléseik, s ok nélkül ezek fel sem merülhettek volna.

Szemléltessük a problémát egy hipotézissel: tegyük fel, hogy korunkban egy olyan vallás jelentkezik, amelynek hívei és terjesztői egy új megváltó istenről prédikálnak, aki harminc-negyven évvel ezelőtt, szóval valamikor II. Oszkár uralma alatt itt élt e földön, mondjuk Smålandban a meglehetősen köznapi Anders Fredriksson néven, akit szerintük igazságtalanul halálra ítélték s lenyakaztak. No persze manapság – korunk statisztikai följegyzései: népszámlálási listák, rendőri jelentések, régi hírlapok s egyebek alapján – könnyű volna tisztázni, élt-e, nem-e a valóságban ez az Anders Fredriksson, de tekintsünk el most ettől. Mit gondolnának napjaink művelt és és józan ítéletű személyiségei – mondjuk ön vagy én vagy az uppsalai érsek – erről az új vallásról s híveinek olyan állításairól, hogy Anders Fredriksson megbízható tanúk jelenlétében föltámadt halottaiból és fölment a mennyekbe, így bizonyítva meg, hogy ő Isten fia? Meglehet, hogy minden eddiginél képtelenebb, durvább s megvetendőbb babonáságnak tartanánk ezt az új vallást, ám azt az érvet aligha hoznánk fel ellene, hogy Anders Fredriksson sohasem élt. Ellenkezőleg: Anders Fredriksson bizonyos vagy legalábbis igen valószínű létezését nélkülözhetetlen föltételnek tekintenénk ahhoz, hogy ez a babonáság egyáltalán fölmerülhessen.

Ne firtassuk, hogy az Anders Fredriksson föltámadásában való hit hány követőre találna napjainkban, de az bizonyos, hogy kétezer évvel ezelőtt elég jó esélyei lettek volna, hogy széles körökben elterjedjen. Jézus korántsem volt az egyetlen próféta és csodatévő, akinek föltámadásában hittek. Nagy volt az ilyenek száma!

Nem állhattam meg, hogy közbe ne szóljak egy kis apropóval.

– Hallod-e, Marin, talán te is emlékszel egy Boltzius nevű csodatévőre gyermekkorodból – ami nekem ifjúkorom volt – az 1880-as évekből? Őt nem nyakazták le, mint a te Anders Fredrikssonodat, s ha jól tudom, semmi gonosztságot sem követett el, ellenkezőleg: számtalan beteget meggyógyított imádsággal, kézrátétellel és avas olajjal, amivel meg szokta kenni pácienseit. Zsófia királyné is ezek közé tartozott, mint hírlík, neki azt rendelte, hogy Jézus példáját követve számargoljon egy félórát naponta. Oszkár király vett neki egy jámbor csacsit Hamburgban Hagenbecktől, a királyné azon kerengélt a várudvaron jó hosszan naponta, és állítólag valóban sokkal virgoncabbnak érezte magát a kúra után. S ha keleten élt volna Boltzius az én időmben...

– Hogyhogy, a te időmben?

– Akarom mondani, pár ezer éve – akkor sokan őt is kinevezték volna Messiásnak és Isten fiának, föltámadt volna halottaiból és fölszállt volna a mennyekbe. Mint mondd, ez nem volt szokatlan akkoriban. De bocsánat, hogy félbeszakítotalak.

– Nos, folytatta Marin, a mondtak alapján talán már belátjuk, hogy azok a hihetetlen históriák, melyeket az evangéliumok föltáladnak Jézusról, nem azt teszik valószínűvé, hogy sohasem élt, hanem ennek ellenkezőjét. Érdeemes hát kissé közelebbről szemügyre vennünk őket.

Legjobb lesz azonban rögtön az elején leszögeznünk, hogy az evangéliumok nem tekinthetők valami megbízható történeti forrásoknak. Szerzőik névtelenek és ismeretlenek, bár utólag az egyház csak úgy találomra nevet adott nekik; alighanem az őskeresztény gyülekezetek második és harmadik generációjához tartoztak, s így nem látták s nem ismerték személyesen Jézust. Amit elmondanak róla, részint szájhagyományra, részint azóta elkallódott írott forrásokra alapozzák, amelyekből Lukács evangéliumának kezdősorai szerint „sok” volt. – Voltaire csak ennek az egy közlésnek tulajdonított némi történeti értéket az egész szerzeményben...

Ami leginkább aláásta az evangéliumok történeti forrás értékét, az nyilvánvaló igyekezetük, hogy kimutassák a „próféciaik” beteljesülését. Ezért ahhoz, hogy való tények nyomaira bukkanjunk az evangéliumokban, azokra a helyekre kell koncentrálnunk, ahol az evangélistáknak nem sikerült az esetleg rendelkezésükre álló tényanyagot összhangba hozni a próféciaikkal.

Először is azt szűrhetjük le, hogy az evangéliumok Jézusa valóban galileai. Galilea állandó nyugtalanságok fészke volt akkoriban, szakadatlan messianista zavargások és zendüléskísérletek kiindulási pontja. A próféciaik azonban semmit sem tudnak egy galileai Messiásról; az ő Messiásuknak Juda törzsből s Dávid családjából kell születnie. Ezért senkinek sem jutott volna eszébe Galileából származtatni egy költött Jézus-Messiást. Az evangéliumok Jézusa még vitába is száll a próféták állításával, hogy a Messiás „Dávid fia” lesz – ez a részlet biztosan nem

koholmány. Annál furcsábbnak hat, hogy Máté és Lukács, akik átvették ezt a „Dávid fia” körüli vitát Márktól, ugyanakkor hosszú nemzetségtáblával bizonyítják Jézusnak Dávid-ivadék voltát. Összefüggés és következetesség nem éppen erős oldaluk az evangéliumoknak. Persze föltételezhető, hogy e nemzetségtáblák sokkal későbbi betoldások. Mindenesetre egy koholt Messiás sohasem adott volna okot ily ellentmondásokra, az mindenestül a próféták kaptafájára készült volna.

De az evangélisták fáradozása, hogy mindenáron teljesezésbe vigyék a próféciákat, azon az alapvető különbségen szenved végleges hajótörést, amely egyrészt a próféták és a néphit Messiása, másrészt az ő saját Jézusuk között van. A próféták és a néphit Messiásának teendője elsősorban Izrael föl szabadítása és a „népek”, vagy ahogy manapság mondani szokás: a „pogányok” legyőzése. Az evangéliumok Jézusa, úgy tűnik – legalábbis futólagos és felületes olvasás után – teljesen elhanyagolja ezt a feladatot. Tüzetesebben utánanézve alapos gyanú ébred ugyan bennünk, hogy mégiscsak tett kísérletet ez irányban is, bár kísérlete úgyszólván az elején dugába dőlt, s bizonyára ez a kézenfekvő magyarázata annak, hogy az evangéliumoknak oly kevés mondanivalójuk van róla, alig több, mint „a zsidók királya” kifejezés és néhány más töredékes, könnyen elsikkadó utalás.

Szóval Messiásként, a szónak abban az egyetlen értelmében, amelyben azidőt használták, az evangéliumok Jézusa jövőrethetetlenül megbukott, ám a próféták nem sikertelen Messiásról jövedöltek. És minthogy az evangélisták is alaposan megbuktak azzal a kísérletükkel, hogy a Jézusról szóló történeteket összhangba hozzák a próféciákkal, e kudarcuknak nyilván az volt az oka, hogy tagadhatatlan történeti tények kötötték őket, amelyeken valamicskét retusálhattak ugyan, de a lényegen nem változtathattak.

Hogy leplezzék hősiük tökéletes kudarcát, s hogy mintegy fedezzék a visszavonulást, az evangélisták kénytelenek voltak kétségbeesett kibúvókhöz folyamodni. Megjövendöltetik Jézusukkal saját szenvedését és halálát – hamisítatlan „vaticinium post eventum”. Olyan mondatokat adnak a szájába, amelyekkel barátait s hű követőit arról akarja meggyőzni, hogy nem Izrael ellenségeinek leverése végett megy föl Jeruzsálembe, hanem hogy mint gonosztevőt kivégezzék. Vagy meggyőzőképessége volt ez esetben oly csekély, mint amilyen effektívnek beállítják máskor, vagy pedig bizalmas barátai voltak idióták; a Lukács-evangélium még Jézus halála után is azt mondatja némelyikkel: „azt hittük, hogy ő fogja megszabadítani Izraelt”.

Elképzelhető-e, hogy miután seregeket toborzott maga köré, elhitette velük, hogy Messiás, ugyanő hadaival Jeruzsálemhez közeledve azt közölte volna híveivel, hogy bocsánat, tévedés az egész? No persze, mint mindenre, erre is lehet magyarázatot találni: bizonyára azt hitték, hogy tréfál.

Amit az evangélisták itt megkíséreltek, az egy szaltómortále, amiből azonban könnyen komikus bukfenc lesz. De mit találhattak volna ki? No, ezt a kérdést föl sem kellett tenniük, hisz kitalációra nem is volt szükség, feladatuk abban merült ki, hogy írásban rögzítsék, amit öskeresztény gyülekezeteik hittek Jézusról, abban pedig valóban kompetensnek tarthatjuk őket. Magának a Jézushitnek szaltómortáléja volt ez, az evangélisták csak regisztrálták, amennyire tudták.

Mivel Jézus nem bizonyult valami sikeresnek eredeti szerepében, találni kellett

hát neki egy másikat. Messiásnak, a szónak addig szokásos értelmében nem volt többé használható. Új jelentést kellett hát adni a régi szónak. „Az ő országa nem e világból való.” Nem azt állította-e ismételtén magáról, hogy ő az „Emberfia”? Meg hogy az „Emberfia” eljő az ég felhőiben? Nagy hatalommal és dicsőséggel? Azt bizony! Kétség nem fér hozzá! Ergó, mindenekelőtt azt kell bizonygatni, hogy föltámadott halottaiból. „A Halál Birodalma nem tarthatta vissza.” Újból eljövendő leszén, meghozzá hamar, igen hamar! Erre vártak ők égő hittel, s erre várnak némelyek a mai napig.

Az őskeresztény gyülekezet számára éppen ez a hit állt a kereszténység közép-pontjában, ez volt annak magva, lényege. Idők folyamán ez a hit érthető okokból a perifériára szorult; a modern, szabadelvű teológia nem szívesen beszél róla, még katolikus egyházi körök sem. Kissé feszélyezi őket.

Hogy napjainkban annyi kiváló elme kételkedik egy történelmi Jézus létezésében, annak főleg az az oka, hogy az evangéliumok egy jólismert mitikus alakkal, a Messiás-Krisztussal próbálták azonosítani. Elkerülte a kételkedők figyelmét, mennyire sikertelennek bizonyult e kísérlet. Aki olvasni tudja az evangéliumokat, annak világosan s meggyőzően árulkodnak egy sikertelen Messiásról, s egy sikertelen Messiás minden más, csak nem mitikus alak, ellenben egy számos kiadásban ismert történelmi jelenség.

Ezzel félre is tehetjük az evangéliumokat, bár bizonyára számos apróságot találunk még bennük, amelyeknek határozottan történelmi tény színezetük van. Itt van például Márk evangéliumának az az adata, hogy Jézust az anyja és a testvérei háborodottnak tartották; olyan adat ez, ami kétségkívül élő hagyományra megy vissza, hogyan került volna bele különben egy őskeresztény vallásos irományba? Kisebbség csoda, hogy benne maradhatott. Hanem azon nincs mit csodálkozni, hogy Máté és Lukács, akik úgy állítják be Jézus anyját, mint aki tisztában van azzal, hogy Isten fiát szülte meg természetfölötti közreműködéssel, egyszerűen papírkosárba dobták Márk adatát. Figyelemreméltó Lukács evangéliumának közlése arról a sok asszonyról is, akik Jézushoz és híveihez csatlakozva „szolgálták őket javaikkal”. Az ilyesminek igazán semmi köze a mítoszhoz, inkább a drasztikus, közönséges, életszagú valósághoz.

A való élet nyers, realista következetlenségét érezzük abban is, hogy Jézus hol a kései zsidó kegyes irodalom szellemében prédikálja: „szeressétek ellenségeiteket!”, hol pedig fölförtyan – s milyen könnyen! – s a legízesebb keleti szitokszókkal árasztja el ellenfeleit, ádáz átkokat szór azokra városokra s helységekre, amelyekben maga és agitátorai kevésbé barátságos fogadtatásban részesültek.

De az a kis Saul nevű zsidó is, a megtért farizeus, aki később Paulusnak nevezte magát, ő is hagyott ránk közvetett s éppen célzatosság-nélküliségüknek köszönhetően megbízható tanúságokat a történelmi Jézusról. Pál több helyen is utal kapcsolataira, melyek őt a volt halászhoz, Simonhoz, alias Kefashoz, alias Szent Péterhez, no meg a többiekhez fűzték, akik legközelebb álltak a nagy halotthoz. S minthogy Pál minden rokonszenv és csodálat nélkül, ellenkezőleg: titkolt szakmai irigységgel emlegeti őket, Pétert ráadásul leplezetlen kicsinyléssel, nincs okunk kétségbe vonni tanúságainak megbízhatóságát, bármennyit szépítettek is rajtuk később az ő neve alatt. Pál arról is beszámol, hogy egy alkalommal udvariassági

látogatást tett Jézus egyik fivérénel: „Jakab, az Úr testvére” szállásán. Hogy tart-
hatták volna ezt a Jakabot egy sohasem létezett személy testvérenek, erre tessék
válaszolni!

– Most igazán fején találtad a szöveget, Marin! – szoltam közbe. – Akinek fivére
volt, az maga is létezett. Jézusnak pedig négy is volt. A legifjabbat Simonnak hív-
ták, akit...

– Jó, jó, de hogyan tudjuk, hogy Pál létezett? – kérdezte Kristensen diák.

– Abban persze nem lehetünk biztosak, csak az, aki személyesen ismerte,
mondta Marin. – De nehéz okát találni, miért kételkedjünk benne. Egyáltalában
nem azt a benyomást kelti, mint holmi mitikus alak. Egyébként igen élethű portrét
rajzol róla egy régi ókeresztény szerzemény, a „Szent Tekla cselekedetei”:

„Alacsony, testes, széles vállú ember volt, erősen hajlott orra fölött összenőtt
fekete szemöldökkel; karikálábú, kopasz és az Úr malasztjával teljes.”

– Bocsánat, hogy még egyszer közbeszólok, mondtam – de szerencsémnek
tartanám, ha az urak eljönnének hozzám egy szerény ebédre holnap, vasárnap este
hét órakor, vagy tizenkilenc órakor, amelyik jobban megfelel.

Javaslatom készséges fogadtatásra talált. Ifjú Kristensen megkérdezte, hogyan
öltözzön. Javasoltam, hogy diákegyenruhában jöjjön, karddal a derekán, de mivel
olyannal nem rendelkezett, a kérdés függőben maradt.

No persze hölgyekre is szükség lett volna. Benéztem hát a Vasko de Gama
mosodába és meghívtam Irma Jensent; de hogy ne érezze magát egészen árvának
és védtelennek, a Columbus tojásboltba is bekukkantottam, és meghívtam barát-
nőjét, Oda Hansen kisasszonyt. Ezután a Tengerikígyóba mentem, hogy elcsípjem
Kaspert. Kasper azzal a javaslattal állt elő, hogy Blasius barátját is hívjam meg,
aki a Királyi Színház komédiása volt. Örömmel járultam hozzá, s azonnal föl is
hívtam telefonon. Blasius kedélyes ember s kitűnő színész, engem nagyon emlé-
keztetett a néhai Parmenidészre, az alexandriai Kleopátra Színház komédiására.
Különben ki tudja, nem vele azonos-e?

XIII.

Régi barátném, Mandolin asszony, aki drága hitvesem halála óta háztartásomat
vezeti, csudajó, pompás ebédet készített, ha szabad a magam lovát dicsérnem.
Természetesen az én öreg Lottám közreműködésével, aki a svéd konyha mestere.
A dánok persze a dán ételt kedvelik, a németek a németet, ám a svéd koszt egy-
aránt ízlik a dánoknak és a németeknek, de még a törököknek és a tatároknak is.
(Kivéve persze a fülesztett heringet és néhány más specialitást, mellyel egy svéd
sem traktál külföldieket, ha esze van.) A vendégek változatosan voltak öltözve,
meglehetősen tarkabarkán. Josef Marin sima szmokingot viselt, lakkcipővel,
Blasius szintén. Kasper frakkban érkezett, fehér nyakravalóval, de régi piros
szattyánpapucsával a lábán, hogy a viszkinék legyen hová leszállni, a nehézkes
törvényét követve. Ifjú Kristensen sportruhában és Schiller-gallérral jelent meg.
Irma Jensen minimális (szinte semmi) szereléssel hamisítatlan világi dáma lett.

Oda Hansen toalettjére nem emlékszem (valami sárga, gondolom, de meglehet, hogy csak képzelem, merthogy a tojásüzletben dolgozott.) Mellesleg úgy néz ki ő, mintha az Úr férfit akart volna teremteni, de az utolsó pillanatban meggondolta volna magát.

És hát szert tettünk egy papi személyre is, nevezetesen saját jog szerinti lelki gondozómra, Baldersenre a Judás-templomból. (Föltehetőleg nem iskarióti Judásról nevezték el, akiről különben sohasem hallottam beszélni előbbi életemben, hanem arról a másik Judásról, aki írt egy levelet.) Pásztor Baldersen azért jött fel hozzám, hogy valami gyűjtésről tárgyaljon velem, de természetesen invitáltam, hogy maradjon ebédre, hisz régi ismerősök vagyunk. Ő egyébként kiváló sakkjátékos volt, aki hírnevet is szerzett sakkrejtvény-kompozícióival. De rosszul nősült, s biztosan megörült, hogy nem kell hazamennie ebédelni, különösen mikor meghallotta, hogy Blasius királyi udvari színésszel találkozhat, akiért rajongott; a színháznak is nagy barátja lévén.

S mivel az ember, akárcsak kétezer évvel ezelőtt, még mindig egy fokkal udvariasabb a papok és rabbik iránt, mint más férfiakkal szemben, a pásztornak jutott a megtiszteltetés, hogy a háziasszonyt asztalhoz vezesse. (Jézus reformbuzgalma e téren nem járt valami nagy sikerrel. Mandolin asszony különben papnak a lánya volt, miért is számára magától értetődött, hogy a lelkész a díszvendég.)

Kasper rögtön beszámolt a pásztornak, hogy egy oltárképen dolgozik szülőfaluja temploma számára, ami persze a legnagyobb mértékben fölkelte a pásztor Baldersen érdeklődését és Kasper iránti rokonszenvét. Mikor pedig megtudta, hogy a kép Jézust és a házasságtörő asszonyt fogja ábrázolni, először kicsit meghökkent ugyan, de hamarosan megértőleg (ahogy a dán mondani szokta) viszonyult a témához. S kis idő múlva már úgy el volt ragadtatva Kaspertől, hogy szinte megfeledkezett a nagy Blasiusról.

Mármost akár Kasper oltárképe volt az oka, akár az ajóka (szardella) láttára eszünkbe jutó rigmus: „ajóka jó sűrű lében, igyunk rá Jézus nevében!” – elég az hozzá, majdnem egész este Jézusról folyt a társalgás.

Persze Kasper festőszemét (vagy esetünkben inkább sólyom- vagy rendőrszemét) nem kerülte el, hogy Josef Marin mindig svindlizett, valahányszor exet itunk; éppen hogy csak belenyalt a poharába. (Nekem természetesen ortodox svéd kupicáim vannak tizenötödik Károly korából.)

– Boldogult Sundberg érseknek, szólalt meg Kasper, tetszettek volna ezek a poharak; az volt a szavajárása: a jámborságon és az erkölcsön kívül semmi sem dűhit annyira, mint a gyűszűnyi pálinkáspohár. De te, Marin, nem vagy méltó, hogy ajkadhoz emeld! Neked külön kellene adni egy kis likőrös pohárkát, a világ csúfjára!

– Mért látod meg a szálkát a te felebarátod szemében? – tréfált Blasius.

– De a gerendát a magaméban nem, egészítette ki Kasper – De hogy láthatna meg az ember egy szálkát a felebarátja szemében, ha a magáéban egy gerenda van? Ezt sohasem értettem.

– Kedves Kasper, mondta Marin, tökéletesen igazad van: ez a régi közmondás bizony jobb megfogalmazást érdemelt volna!

– Régi közmondás?, csodálkozott pásztor Baldersen. – Hát hiszen lehet annak

nevezni: idővel ebből is közmondás lett, mint annyi más jézusi szóból.

– Alighanem közmondás volt már Jézus korában is, jegyezte meg Marin. – Nem vagyok közmondás-szakértő, de néhány másnyelvű változattal szolgálhatok, egy latinnal s egy arabbal. A latin *Trimalchio lakomájá*-ban fordul elő, s mint-hogy Trimalchio asztaltársasága nem Puteoli előkelő fürdővendégei közül került ki, előre bocsánatot kell kérnem a hölgyektől, mert egy kicsit drasztikus. „Meglátod a legapróbb bolhát is a szomszédodon, de nem a kövér tetvet magadon.” Az arab változat finomabb és szellemesebb: „A teve (kamel) kineveti a dromedár púpját – neki kettő is van, csak hogy nem látja.” A teve valóban úgy néz ki, mintha vigyorogna, ami az arab mondást még találóbbá teszi. De abban igazat adhatunk Kasper barátunknak, hogy az arameus változat avval a gerendával valaki szemében, kevésbé sikerültnek mondható. Ám ezt nem róhatjuk fel Jézusnak, aki mint gyakorlott prédikátor és népgyűlések szónoka szívesen használt közönségének ismerős és érthető régi közmondásokat s fordulatokat, s nem meríthetett máshonnan, csak a rendelkezésére álló forrásból.

A levesnél, melyet egy vén fajdkakasból főztek, világiasabb témákról, színházról, filmről folyt a társalgás, de mikor behozták a halat (tepsiben sült csukát, pirított osztrigával és vargányával körítve), visszatértünk Jézusra. Blasius elmesélte, hogy Amerika egyik legkiválóbb egyetemén megszavaztatták a hallgatókat, kit tartanak „a világ leglebilincselőbb személyiségének”. Elsőnek Napóleon futott be, elsőprő többséggel. Utána Kleopátra és Jeanne d’Arc következett. Blasius szerint meglepő e hölgyek hallatlan népszerűsége az amerikai diákok körében, de Kasper rögtön rátapintott e jelenség magyarázatára, mely néhány kolosszális filmsikerben keresendő. A hátul kullogók közt volt Szókratész öt szavazattal, Coolidge elnök négygyel, Jézus hárommal és Mussolini kettővel. Blasius érthetetlennek tartotta, hogy Jézus olyan kevés szavazatot kapott – abban a vallásos Amerikában! Pedig őt is megfilmezték, nem is egyszer!

– Persze, persze, szólt Kasper, de Jézust sohasem ábrázolják azzal a realizmussal, amit megkövetelnek Amerikában. Ott igazándi keresztrefeszítést akarnak látni, különben zúg a nép, hogy semmit sem kapott a pénzéért.

– De valami más is lehet a dologban, mondta Mandolin asszony. – Egy ilyen szavazásnál a diákok bizonyára a szívük szerint választanak. Ezt azonban nem teszik olyankor, ha Jézusról és vallásról van szó.

– Nem tudom, elő merjek-e hozakodni egy harmadik magyarázattal, vette át a szót pásztor Baldersen. – Véleményem szerint még az a nyomorúságos három voks, amit Jézus kapott, az is félreértésen alapult; a szavazás helyes értelmezése alapján egyet sem lett volna szabad kapnia. Hisz semmi értelme egy emberi személyiségeket illető szavazáskor istenségre voksolni.

– Ebben tökéletesen igaza van a lelkész úrnak, mondta Josef Marin. – Keresztény szemmel nézve Jézus természetesen versenyen felül áll egy ilyen szavazáskor. Laikus szemmel nézve pedig csak egy sikertelen felkelő volt, mint oly sokan mások. Szóval akárhogy nézzük, három szavazattal többet kapott a kelletténél.

– No de kedves Marin úr!, csodálkozott pásztor Baldersen. – Egy sikertelen felkelő? Igazán nem értem, mit akar ezzel mondani. Mint volt teológusnak nyilván olvasnia kellett az evangéliumokat, melyek egyedüli forrásaink Jézus földi

életének megismeréséhez, s azokban egy szó sincs holmi kudarcba fulladt felkelési kísérletről!

– Dehogyan nincs, felelte Josef Marin, találhatunk bizony egyetelmást erről az evangéliumokban. Mindenekelőtt hogy nyakrafőre Jézus Krisztusnak nevezgetik, Krisztus pedig, mint ismeretes, a Messiás görög fordítása. Egy Messiásnak pedig az volt az első és legfontosabb feladata, hogy fölkelést indítson s leverje Pilátust és a rómaiakat. Továbbá azt is olvashatjuk, hogy hívei „Dávid fiaként”, vagyis a zsidók törvényes királyaként hódoltak neki, és mikor Pilátus kihallgatja, maga is elismeri, hogy trónkövetelőként lépett föl.

– Még hogy trónkövetelőként! Hallatlan!, méltatlankodott a lelkész. – Pilátus csak azért kérdezte Jézustól, hogy „a zsidók királya”-e, mert római lévén csak így tudta kifejezni a Messiás fogalmát, Jézus igenlő válasza pedig csak azt hagyta jóvá, hogy valóban ő a Messiás.

– Úgy van, felelte Marin, de az a kétértelműség, ami később a Messiás-fogalomhoz tapadt, akkor még nem létezett. A bírósági eljárás minden hallgatója előtt s természetesen Jézus számára is egyértelműen világos volt, hogy a Messiásnak el kell foglalnia Dávid trónját s uralma alatt egyesítenie a zsidókat. Bátorokdom emlékeztetni lelkész urat Gábiel arkangyal Szűz Máriához intézett szavaira Lukácsnál az első részben: „Ez nagy léssen, és a Magasságos fiának hívattatik; és néki adja az Úr Isten Dávidnak, az ő atyjának királyi székét; és uralkodik a Jákob házában mindörökké; és az ő királyságának vége nem léssen.” (Károli ford.) Jóllehet a Lukács-evangéliumot jó néhány évtizeddel később írták, miután a történetek kikényszerítették a Messiás-fogalom revízióját, s elültették egy olyan Messiás eszméjét, akinek „országa nem e világból való”, az idézett részben még hamisítatlan tisztaságában látható az eredeti Messiás-fogalom. S hogy az angyali szózat hamis prófécianak bizonyult, azt észre sem veszi az evangélista. Ilyen csekélységeken ő nem akad föl.

– No, és az a sikertelen fölkelési kísérlet?, kérdezte pásztor Baldersen. – Arról mi áll a bibliában?

– Nos, mondta Marin, Márk arról tudósít, hogy egy bizonyos Barabbásnak nevezett személyt elfogtak „ama lázadókkal együtt, akik a lázadás alkalmával gyilkosságot követek vala el”. (Károli ford.) Továbbá arról, hogy Jézus erőszakkal verte ki a pénzváltókat és az áldozati állatok árusait, akiknek a bódéi a templomtéren álltak. A dolog természetéből folyik, hogy ilyesmi elképzelhetetlen volna, ha Jézus nem lázadó híveinek serege élén hajtott volna végre. Különben azonnal letartóztatta volna a templom őrsége. Hogy az evangélium a népmese stílusában mindent a mesehőssel magával végeztet el, az nem fogja megtéveszteni a józan ítélőképességgel bíró olvasót. Végezetül Lukács az ő azóta elkallódott „számos” forrásának egyikéből evangéliumába iktatott egy furcsa részletet, mely Jézusnak egy eléggé figyelmen kívül hagyott mondatát tartalmazza: „Akinek nincs kardja, adja el a köpenyét, és vegyen magának!” Ami ezután következik, valami okból megcsönkült és értelmetlenné vált: „Azok pedig mondának: Uram, imé van itt két szablya. Ő pedig monda: Elég.” (Károli ford.) – Annyit azonban kihámozhatunk e zavaros részletből, hogy híveinek egy része fel volt fegyverezve, s ez ellen neki semmi kifogása sem volt. – Kell-e több vagy meggyőzőbb bizonyí-

ték arra, hogy valóban lázadási kísérletről volt szó? És hogy az sikertelen volt, azt talán eléggé bizonyítja az a tény, hogy a római uralom még néhány évszázadig fennmaradt Palesztinában, s hogy Jézust elfogták és halálra ítélték. Az evangélisták szerint azonban, akik jó néhány évtizeddel a történet után ragasztgatták össze kis tákolmányaikat, Jézus Isten fia volt, s ezért elképzelhetetlen, hogy olyasvalamibe fogott volna, ami kudarcra volt ítélve. Megtették a tőlük telhetőt, bár mégsem eleget, hogy eltüntessék a messiási felkeléskísérlet nyomait. Egészen eltüntetni nem is lehetett, hisz valami okát csak kellett adni, miért ítélte halálra Pilátus Jézust; Pilátus helyett tehát a zsidókra kenték a felelősséget – annak ellenére, hogy egy tanúság szerint, amely még néhány régi evangélium-kéziratba is belekerült, a zsidók tele torokból kiáltozták: „Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!”

Most egy kis vita kerekedett pásztor Baldersen és Josef Marin között a Barabbás-problémáról, de azt mi ugorjuk át, hogy ne fárasssuk az olvasót szükségtelen ismétlésekkel. Baldersen számára, aki többet foglalkozott gyakorlati lélekgyógyozással és sakkproblémákkal, mint teológiával, talán új volt egyik-másik érv, ám nem az olvasó számára. Azt az ötletet azonban a legnagyobb fölháborodással utasította el a lelkész, hogy Jézus Krisztus az „Atyjafia Jézussal” azonos, s ily módon tulajdonképpen nem is feszítették meg, hanem megkegyelmeztek neki és szabadon bocsátották. Szóval az egész kereszténység egy tévedésre épült!

– Abban én semmi rendkívülit sem látok, mondta Josef Marin. – Mi más az egész világtörténet, mint egy Comedy of Errors? A Buddha néven ismert Gotama filozófust, aki szaktudósok szerint ateista volt, ma sokszáz millió ember istenként tiszteli. Egyébként én nem igénylem magamnak annak eldöntését, hogy kersztrefeszítették-e, nem-e Jézust. Azt az egyet azonban valószínűnek tarthatjuk, hogy erről két különböző hagyomány maradt fenn. Hogy az evangélisták, akik szívvel-lélekkel a győzedelmes változathoz szegődtek, mely szerint Jézust megfeszítették, balfogásból s anélkül, hogy maguk is tudták volna, a másik hagyományból is becsempészték valamit, az csodálkozásra készítheti ugyan a modern olvasót, de ők ezúttal is, mint számos más esetben, meggondolatlan és hanyag kompilátorok módján jártak el. Egymás mellett számolnak be arról, hogyan vonja kétségbe a galileai messiásjelölt a közkeletű felfogást, miszerint a Messiás Dávid ivadéka, ugyanakkor a próféciákkal és a hívők igényével egyetértésben s az érdekeltnek úgyszólván kifejezett tiltakozása ellenére megteszik őt „Dávid fiának”. Egymásnak ellentmondó hagyományokkal s adatokkal lépten-nyomon találkozunk az evangéliumokban.

– Igen, sajnos, ez tagadhatatlan, ismerte el pásztor Baldersen. – De hogy viszsztatérjünk arra a fölkelésre: ha Jézus erőszakkal s hívőserege élén verte is ki a pénzváltókat a templomból, lázadása akkor is csupán a hivatalos zsidóság ellen irányult, nem pedig Pilátus és a rómaiak ellen.

– Az államhatalom, mondta Marin, nem szokta kedvelni a lázadásokat és zavargásokat, akármiféleképpen legyenek is. S amit az evangéliumok megsejtetnek e fölkelés kísérletről, az igen töredékes; a templom elleni támadás talán csak epizód volt. Nyilván csírájában fojtották el, de mi lett volna az ellenkező esetben? Ha a fanatizált zárandóktömegek csak egy pillanatra is nekiszabadulnak, könnyűszerrel elsöpörhették volna Pilátust jelentéktelen helyőrségével együtt. Így járt, mint tud-

juk, később egy másik helytartó, Gessius Florus i. u. hatvanhatban.

Annyi mindenesetre biztos, hogy Jézust mint felkelőt ítélték el, s nem volt szó valami justismorról. Alighanem maga is elismerte bűnösségét, s eszébe sem jutott tagadni, amit mindenki tudott. De abban az időben, amikor az evangéliumokat írták – vagy pontosabban: amikor mai formájukat kezdték fölvenni, mert hisz szakadatlanul változtattak, javítottak rajtuk – a „szentekre” (ahogy az első keresztények nevezték magukat) kezdett már ráirányulni a hatóság figyelme; tehát az óvatosság és az okos politika parancsolta, hogy kendőzzék és gyomlálják ki mindazt, ami csak egy lázadó Jézusról árulkodik. Ez nem sikerült túlzottan jól, de annyira mégis, hogy a legtöbben igen meglepődnek annak hallatára, hogy Jézus igenis kísérletet tett hívei várakozásának kielégítésére és Messiás voltának bizonyítására. Egy modern, szabadelvű teológus nemrég annak a halvány gyanújának adott kifejezést, hogy Jézus talán „akarata ellenére keveredett bele” egy fölkelés kísérletbe. Egy Messiás, aki akarata ellenére keveredik bele egy messiásmozgalomba!

– Hm, dünnögött pásztor Baldersen, már jó harminc éve pap vagyok, és mindig azt hittem, hogy ismerem a bibliát. De be kell látnom, hogy, mint kiderült, vannak dolgok benne, amiket sohasem gondoltam át eléggé. Jó lesz, ha hazamegyek s nekiállok újra az olvasásnak.

Engem mint házigazdát kissé kínosan érintett, hogy ilyen fordulatot vett a társalgás. Mikor meghívtam pásztor Baldersent, hogy maradjon ebédre, ezt azzal a szándékkal tettem, hogy egy kis kikapcsolódásra adjak neki alkalmat, nem pedig hogy megvizsgáztassák és elbuktassák. Igazán kitűnő, kellemes, derék ember ő, aki önzetlenül törődik szegényeivel, s valószínűleg kisebb gondja is nagyobb annál, semhogy azon törje a fejét, hogy is volt az Jézussal a valóságban. Hisz ő nem volt ama kor szemtanúja, mint én, ezért ugyancsak nehéz lehet eligazodnia benne. Kedvem lett volna figyelmeztető jelként kissé belerúgni Josef Marin sípcsontjába, de minthogy Oda Hansen ült kettőnk között, nem akartam kockáztatni, hogy a hölgy félreértse mozdulatomat.

De szerencsére most belépett az öreg Lotta egy kis közbülső fogással: pirított kakastaréj, tyúkvelő és libamáj volt szarvasgombaszószban. (Néha kedvem támad fölleleveníteni vidám alexandriai diákeveim gasztronómiai élményeit, s valami hasonló fogást tettek elém egyszer az Aranyfácán étteremben, Alexandria legelegánsabb lokáljában, mely Antónius és Kleopátra régi palotájában volt a hatalmas kikötőbőlnek egyik szigetén.) Ezzel egy időben a maga finom és tapintatos módján, amit nem tudok neki eléggé meghálálni, Blasius is a szorongatott Baldersen segítségére sietett.

– Valóban, manapság annyi különböző elmélet van forgalomban Jézusról, a legtöbb persze légből kapott hipotézisekre épül. Ha az ember nem teológus, nem könnyű önálló véleményt alkotni róluk, de nem tudom, szükség van-e erre egyáltalán. Abban mindenesetre egyetérthetünk, hogy Jézus a legmagasabb emberi eszmény képviselője. A minapában egy újságcikkben ilyen megfogalmazását találtam ennek: Még ha nem volt is Isten fia – e kérdés eldöntését engedjük át a szaktudománynak – akkor is vitathatatlanul ő volt a világtörténelem etikailag legmagasabban álló személyisége.

Blasius nyilatkozatának senki sem mondott ellent. Josef Marin szórakozott

arckifejezéssel meredt a levegőbe. Felemeltem a poharamat, felszólítva vendégeimet a bourgogne megízlelésére. Áhítatos csendben ürítettük ki poharainkat. Régmúlt napok emléke lengett körül, amikor boldogult apám (Jägerstam alezredes, nem Jona rabbi Tiberiásból) szokása szerint Urunk tiszteletére emelte poharát a nagypénteki ebédnél.

Az áhítatos csendet Irma Jensen kisasszony kérdése törte meg:

– Micsoda étel ez? Nagyon jó, de mi lehet?

– Kakastaréj és tyúkvelő, nagysám!, világosítottam fel. – Tetszik tudni, Jensen kisasszony, első ifjúságomban pár évet Alexandriában, ebben az egyiptomi városban töltöttem. Az ottani Kleopátra-színházban láttam egy darabot, mely kakastaréjok és tyúkvelők háborújáról szólt, és úgy végződött, hogy egy ügyes szakács libamáj és szarvasgomba segítségével összebékítette a küzdő feleket. Így jött divatba ez a fogás, s meg kell vallani, nem is olyan rossz. Öreg Lottának egész jól sikerült.

– Mikor voltál te Alexandriában, Jägerstam?, kérdezte Kasper. – Sohasem halottalak beszélni róla.

– Abbizony meglehet, válaszoltam. – Elég sokat utaztam életemben, s Alexandriában 1914 telén jártam utoljára, röviddel a háború előtt. Úgy találtam, nagyon megváltozott a város, és nem is előnyére. A Kanoposz utcát Rosette utcára keresztelték – mire volt ez jó? Az Aranyfácán étterem sehol, a Kleopátra-színházból mozi lett, és Nagy Sándor holtteste, mely valamikor régen üvegkoporsóban volt megtekinthető a születési bizonyítvánnyal együtt, mely igazolta, hogy balkézről Zeusz fia, nyomtalanul eltűnt. Még a híres világítótorony sem maradt fenn.

De most feltálták a sültet (jávorszarvas-szeleteket II. Oszkár módjára), s a társalgás egyenletes zsongásban oldódott fel. De nem telt bele sok idő, hogy Jézus újra előlépjen a zsongásból. Most ifjú Kristensen jóvoltából került terítékre, és pásztor Baldersennek, aki még soha sem volt olyan társaságban, mely ily élénk érdeklődést tanúsított Jézus iránt, újra volt oka min csodálkozni s aggódni.

– Mit nem mond, fiatal barátom!, ámuldozott, még hogy a keresztény erkölcs a kései zsidó kegyesség-irodalomból való kölcsönzés? Ezt meg honnan a csudából veszi?

Ifjú Kristensen őszintén bevallotta, hogy nem ő találta ki, hanem Josef Marintól hallotta, aki bizonyára maga sem volt az első ebben a fölfedezésben.

– Nem bizony, mondta Marin, erre az érdemre nem tarthatok igényt. Mellesleg meg vagyok győződve róla, hogy helyel-közzel valóban találunk autentikus és eredeti Jézus-igéket az evangéliumokban. Csak ne a legnépszerűbbek közt keresséljünk: „szeressétek ellenségeiteket” s ehhez hasonlók. Persze ilyeneket is mondhatott Jézus, de nem tőle származnak. Ezeket, hogy úgy mondjam, az iskolában tanulta, vagyis a kései zsidó ájtatoskodás széles országútján szedte fel. De mikor azt mondja, hogy gyűlölünk kell szüleinket és testvéreinket, csak úgy szerethetjük őt igazán, olyankor bizonyára a maga egyéni ösvényét tapossa. Sören Kierkegaard sokat töprengett e hely értelmezésén, és irgalmatlan gúnyt üzött egy akkori-ban sokat forgatott lexikonból, mely szerint a „gyűlöl” szót e helyen úgy kell értelmezni, hogy „kevésbé szeret”. Összevetve Jézus szavait hozzátartozóihoz való

jónak éppen nem mondható viszonyával, ahogy az Márk evangéliumában kifejezésre jut, valóban autentikus benyomást keltenek, s nehezen volna érthető, hogy kerülhetett egy ilyen visszatetsző részlet a lelki épülést szolgáló őskeresztény írásokba, ha a hagyomány nem őrizte volna meg, hogy valóban mondott ilyet. Jól megfér ez azzal a patológikus egocentrikussággal, mely mindenkor jellemző volt a próféták fajtájára.

Egy másik hely, ahol érezhetően ugyancsak maga a történelmi Jézus viszi a szót, az, amikor egy Beel-zebul vagy Beel-zebub nevű régi kiszolgált kananita istenséget előléptet a „démonok arkonjává”, az ördögök fejévé. A farizeusok és írástudók képzeletvilágában nem volt helye ennek a figurának, de a palesztinai néphit alsó szféráiban igenis szerepet játszhatott, akárcsak az északi közép hiedelemeiben Odin, akit nem is olyan régen még félt tisztelettel emlegettek, s néha mint hatalmas démont segítségül hívtak. Őt is az ördögök királyává tették meg, miután a kereszténység megfosztotta istenségétől.

Aztán itt van ez a bizzarr passzus, melynek aztán igazán semmi köze a zsidó kegyességhez: amikor azokról beszél Jézus, akik „kiherélték magukat a mennyek országaért”, s az ilyeneket állítja követendő például. Miféle csodabogarak lehettek azok? Zsidók biztosan nem voltak: az ilyesmi botránkozás volt a zsidók szemében, akik „tisztátalanoknak” tartották az eunuchokat, s még prozelitákként sem tűrték őket. Az Attiszkultusz szerint azonban az életszentség jele volt az önkasztálás, s ez a vallás egész keleten hódított, főleg Szíriában és környékén, no meg persze Galileában is. Jézus el se kerülhette, hogy meg ne ismerje, s számomra napnál világosabb, hogy szavai éppen az Attiszvallás papjaira és szentjeire vonatkoznak. Egyszerűen nincs más lehetőség.

Az Attiszvallás óriási befolyása a későbbi kereszténységre közsímet, de az kevésbé tudatosodott, hogy, a fenti példából ítélve, már maga Jézus kapott ösztönzéseket tőle, s hogy a kereszténység „pogány elemei”, melyekről szívesen hiszszük, hogy az őskereszténységtől még idegenek voltak, s csak később csempészték be őket a hátsó ajtón, talán magára Jézusra és szűkebb körére mennek vissza.

A modern, új protestáns teológusok körében már szinte divattá vált az a nézet, hogy Jézus igazhitű zsidó volt, akit szigorú zsidó monoteizmusa egyenesen eltiltott volna attól, hogy „Isten fiának” tartsa magát, vagy hogy hagyja magát híveitől annak hívatni. Volt idő, amikor Paulust tették felelőssé e „családi mitológiáért”. De Paulus ártatlan e téren. Mint Gillis P. Wetter és mások kétségtelenné tették, Paulus már egy olyan kereszténységre tért át, mely „Isten fiaként” s „Urunként” imádták Jézust, s a legcsekélyebb nyoma sincs annak az állítólagos őskereszténységnek, melyből e hit hiányozna. S miért ne fertőzte volna meg magát Jézust is követőinek hite? Az ilyesmi inkább szabály, mint kivétel. Úgyszólván képtelen volt komolyan s nyomatékkal tiltakozni ellene, mert akkor hátat fordítottak volna neki. Könnyen megfeledkezünk arról, hogy Jézus is, közeli tanítványai is a galileai köznéphez tartoztak, s hogy a galileaiak zsidó igazhitűségében és „szigorú monoteizmusában” bízni körülbelül annyi, mint föltételezni, hogy egy luteránus ország egyszerű népe tisztában van az augsburgi hitvallással s mindenben ahhoz igazodik.

Hogy Jézust már életében Isten fiának tartották követői, világosan kitűnik a

föltámadásáról szóló legendákból. Magától értetődik, hogy Isten fiának föl kellett támadnia halottaiból! „A Halál birodalma nem tarthatta vissza!”

– Ami azt illeti, Marin úr, nem botránkozhatok meg azon, hogy legendáknak nevezi a Jézus föltámadásáról szóló tanúságokat, mondta békülékenyen pásztor Baldersen. – Nemrég olvastam egy cikket egy folyóiratban egy hivatásbéli kollégám – egy keresztény pap! – tollából, aki Jézus föltámadásának problémáját boncolgatva egy úgynevezett „látomáselmélethez” folyamodik. E nézet szerint Jézus feltámadásának hite, mely immár közel kétezer éve minden keresztény ember üdvösségreményének alapja, holmi „látomásokból” keletkezett, melyek Simon Pétert és Jézus más tanítványait félrevezették. Akkor már sokkal kevésbé sérti érzékenységet az ön változata, hogy ti. a föltámadás történet legenda, vagy miért ne mondjuk meg kereken?: hazugság. Vagy talán ön is e vízióhipotézist vallja?

– Nem, lelkész úr, felelte Josef Marin, a legkevésbé sem. Nem látom be, mire volna jó egy ilyen hipotézis. Ez abból a tarthatatlan föltételezésből indul ki, hogy a régi korok emberei képtelenek voltak a hazugságra. „Ha az arab hazudik, nem sértődik meg, ha nem hisznek neki, csak nevet rajta. De ha azt látja, hogy hisznek neki, akkor elfelejti, hogy hazudott, s maga is elhiszi, amit mondott.” Ezt egy útleírásban olvastam, és gondolom, nem csak az arabokra érvényes. Illés próféta élő mivoltában szállt fel a mennyekbe tűzlovak vontatta tüzes szekéren, és Augustus császár mennybemenetelét megbízható szemtanúk erősítették. Sohasem hallottam, hogy holmi látomáselméletre lenne szükség e históriák magyarázatához, és nem tudom, miért volna Simon halász, alias Kéfás, alias Petrus feltétlenül megbízhatóbb tanú, mint a római szenátorok, akik látták Augustust a mennybe szállni. A „vízióhipotézist” különben igen könnyű megcáfolni. Hol látta Szent Péter és a többi tanú először a feltámadt Jézust? Effelől két egymást kizáró verzió van. A régebbi szerint, melyet Márk és Máté képvisel, először Galileában jelent meg tanítványainak a föltámadott, nem pedig Jeruzsálemben, és nem külön jelent meg valamelyiknek, hanem valamennyiüknek egyszerre egy hegy tetején. Világos, hogy ez a híradás nem alapulhat látomáson. A másik, újabb hagyomány szerint, melyet Lukács és János jegyzett föl, Simon Péternek és néhány másnak jelent meg Jeruzsálemben és környékén, de nem Galileában; azonkívül a János-evangélium egy függelékében egy későbbi szerző, akit nyugtalanított az ellentmondás, kísérletet tett a két változat összehangolására. Azt az apokrif Márk-jegyzetet, mely a régi hagyományt kétségbe vonja és korrigálja, figyelmen kívül hagyhatjuk. Ha mármost Jézus feltámadásának hite valami megtörtént dologból eredt volna, amilyen egy látomás – esetleg több látomás, melyek közül valamelyik az első volt – akkor sohasem támadtak volna ily megoldhatatlan ellentmondások. Simon halász és tanítványai pontosan tudták volna, hogy Galileában vagy Jeruzsálemben jelent-e meg nekik először a föltámadt Jézus, az evangélisták pedig szilárd hagyományra támaszkodhattak volna.

Az ellentmondások megjelenése azonban érthetővé válik s könnyűszerrel megmagyarázható abból, hogy az evangélisták elsőrendű feladatuknak a feltámadásban való hit elhintését tartották – mert neki mint Isten fiának törik-szakad fel kellett támadnia – a részleteket pedig később költötték hozzá, a hívők egyik csoport-

jában így, a másokban úgy.

Most már nem tartóztathattam magam tovább.

– Nem, ez a vízióhipotézis semmiképpen sem állja meg a helyét, mondtam. – Igazán nem hiszem, hogy Simon halász, akit mostanság feketepéternek, akarom mondani szent Péternek hívnak, kísérteteket látott volna. Praktikus, vállalkozó szellemű ember volt, nem valami léleklátó. Mellesleg nagy kópé, akinek mindig volt egy aduja a csizmaszárában. Jól ismertem, sokkal közelebbről, mint Jézust, akit, sajnos, igen felületesen.

Hirtelen csönd lett az asztal körül. Angyal röpült át a szobán, mint mondani szokás. Kicsit feszélyezve éreztem magamat. A házigazda ne tegye magát a társaság középpontjává – olyan szabály ez, melyhez mindig is tartottam magamat, most azonban véteni találtam ellene.

Kasper barátom törte meg a csendet.

– Hallod-e, Jägerstam, monda, már jó sok éve iszogatunk együtt, de még sohasem fordult elő, hogy már a sütnél berúgtál volna. Ellenkezőleg: majdnem olyan jól bírod a pálinkát, a konyakot, a viszkít, mint jómagam, a bort pedig nálam is jobban. Más magyarázatot kell hát keresnem. Azt állítod, hogy ismerted Jézust, még hozzá nem csak hírből, mint a Kacor királyt, hanem személyesen. Hogy is állunk hát ezzel a dologgal?

– Kedves Kasper, feleltem, nincs ennél egyszerűbb. Neked mint pneumatikus, akarom mondani, lelki beállítottságú embernek bizonyára nincs semmi kifogásod az ellen, hogy az én szellemem vagy lelkem vagy aminek nevezni akarod, valamikor ezerkilencszáz évvel ezelőtt egy galileai zsidó testében talált szállást, úgyhogy volt alkalmam többször is találkozni Jézussal Galileában, de még Jeruzsálemben is. Nincs ebben semmi különös. Nem én vagyok az egyetlen, aki hisz egy korábbi életében.

– Nem bizony, szólt közbe Josef Marin, ősrégi és napjainkban is igen elterjedt hit ez. Fiatalkoromból emlékszem egy Brandersköld nevű idős őrnagyra – kicsit furcsa természet különben, de rendes, becsületes ember – aki azt állította, hogy egy előző életében templomi szajha volt Babilonban.

– Mint keresztény és papi személy, szólt pásztor Baldersen, én sem utasíthatom el ezt a lehetőséget. Hiszen az evangélium szerint Urunk Jézus Krisztus Illés próféta reinkarnációjának tartotta keresztelő Jánost, amiből az következik, hogy az is volt. Arra azonban sohasem gondoltam, hogy közönséges embereknek is – már megbocsásson, kedves Jägerstam! – lehet előző életük. A magam részéről nekem a legcsekélyebb emlékeim sincsenek ilyesmiről.

– Csakhogy nekem meg vannak, feleltem, – ha már egyszer szóba került ez a téma. Abban az időben pár évet töltöttem Alexandriában, és nem lepne meg, ha ma esti igen tisztelt vendégeim egyike, nevezetesen Blasius barátunk ugyancsak ott lett volna akkor. A Kleopátra-színházban volt egy Parmenidész nevű mimikus művész – archimimosz volt címe és rangja, ami körülbelül a mai királyi udvari színész megfelelője –, akire Blasius oly igen emlékeztet, hogy az már nem lehet véletlen. Minthacsak néhai Parmenidészt látnám magam előtt életnagyságban. Mellesleg ő volt a kor legnagyobb s legünnepeltebb színművésze, s később fényes karriert csinált Rómában.

Blasius, aki, közbevetőleg legyen mondva, spiritisza, és gyakran társalog az elhunytak szellemével, hol asztaltáncoltatással, hol más módon, élénk érdeklődést árukt el. Álmában sokszor a Kongelige Theater (királyi színház) felé tart, ám az utca mintha nem Koppenhága egyik utcája lenne, hanem a Rue de Rivoli-ra emlékeztet, véget nem érő oszlopsoraival. Talán egy elmosódott emlék a régi Alexandriából...?

– Természetesen, mondtam. – A Kanoposz utca! Pontosan stimmel!

– De tulajdonképpen milyen volt Jézus a valóságban? – kérdezte Oda Hansen kisasszony.

– Hát, nagysám, válaszoltam, azt nem olyan könnyű csak úgy egy lélegzetre elmondani. Javában írogatom a memoárjaimat arról a korról, abban elmondom azt a keveset, amire emlékszem vele kapcsolatban.

– Ő, nem olvasná föl nekünk?

– Eszem ágában sincs, Hansen kisasszony! Az ember nem azért hív vendégeket, hogy saját firkálmányaival traktálja őket. Annyit azonban elmondhatok róla, hogy rendkívüli tehetsége vagy adottsága volt fanatikus rajongók tömegeit gyűjteni maga köré. Sok más embernek is megvolt ez a képessége, ám a siker mindig a körülményektől függ. Némelykor csak egy kis elpuskázott fölkelés az eredmény, máskor egy nagy birodalom. Az is előfordul, hogy egy maroknyi szekta, amiből azán világvallás lesz. Egy hólabda néha lavinává dagad, ám ez nem a hólabda érdeme.

– Valóban nem, mondta Josef Marin. – De az emberjóság tömegei mindig hajlandók azt hinni, hogy az a hólabda egy isteni hólabda volt! Vagy legalábbis egy eszményi hólabda! A világtörténelem etikailag legmagasabban álló hólabdája!

– Igen, így van ez és nem másképp! Ha törökök volnánk, arra esküdnénk, hogy Mohammed a legfinomabb és legnagyobb szerűbb férfiú volt, aki valaha is létezett. De mivel, Istennek hála, keresztények vagyunk, világos, hogy mi Jézusról állítjuk ugyanezt. Nekem ugyan meglehetősen vegyes benyomásom volt róla, de oly kevéssé ismertem, hogy a tévedés nincs kizárva. Egyszer mindennek elmondta az én tiszteletben álló öreg apámat, aki rabbi és szabómester volt Tiberiásban, s talán ez volt az oka, hogy nemigen voltam elragadtatva tőle. De nem akarok részrehajló lenni, s azt mindenesetre tanúsíthatom, hogy korántsem volt az a nevetséges és kellemetlen figura, amilyennek egy későbbi történelmi regény-féle, mai nevén János-evangélium ábrázolja, melyben unos-untig a saját isteni mivoltáról szónokol, s úgy beszél az anyjával, mint egy vérbeli herceg a vén dajkájával vagy még udvariatlanabbul. Ehhez az alakhoz képest egészen kifogástalan ember volt.

De keresztre aztán végképp nem feszítették. Azt hittem először, hogy ez a hír nagy vigasztalására szolgál majd mindazoknak, akik minden nagypénteken a templomban ülve pityeregnek az ő megfeszítettésén, de tévedtem. Baldersen barátunk, látom rajta, nem örül neki, pedig nyájas, melegszívű ember különben, s akkor nyilván mások sem fognak. Hinni sem fogják, csak mert én állítom, s ami azt illeti, nekem tökéletesen mindegy. De azt föl nem foghatom, hogy képzelheti valaki, hogy a zsidók akarták Pilátust Jézus megfeszítésére kényszeríteni. Erre aztán a világon semmi szükség sem volt: a legnagyobb gyönyörűséggel megtette volna,

ő aztán nem volt szívbajos, bár a végén bölcsőbbnek találta elállni tőle. Mi történik általában hasonló esetben? Ha az orosz uralom alatt egy finn vagy egy lengyel egy kis zendülést kísérelt meg, elhiszi-e valaki, hogy a finnek vagy a lengyelek a szeretett orosz kormányzó ablaka alá gyűlve kérve-kérték, hogy akasztassa fel azt a békebontót? Vagy hogy az orosz kormányzó ártatlannak találta ugyan a vádlottat, de azért fölakasztatta, csupa előzékenységből a finnek vagy a lengyelek iránt? De Jézus vétett a zsidó vallás ellen – nem igaz, Baldersen, ugye ezt akartad mondani? Aha, mindjárt gondoltam! De hogy a fészkes fenébe képzelheti valaki, hogy mi zsidók azt a gyűlölt és utált pogány Pilátust tettük meg bírónak egy vallásunkat érintő ügyben? Meglehet, hogy Kaifás bátyám és mások szívesen megkövezték volna Jézust a mi törvényeink szerint, de hogy Pilátus előtt bevádolják valamiért, amihez annak semmi köze, s amiről neki halvány dunsztja sincs – nem, nincs az a zsidó, akinek ilyen bizzar ötlet megfordult volna a fejében! S ha mégis megtették volna, Pilátus a pokolba küldött volna bennünket! A pénzünk kellett ugyan neki, de a vallásunkra füttyült! No, de most áttérünk a sajtra. Tessék: Roquefort, Gorgonzola és smálandi papsajt, s hozzá egy korty bourgogne. Egészségünkre!

Desszertnek csak néhány francia körtét és dán gravenstein-almát kaptunk, no meg egy kis nyaláncságot a lányoknak; Manzanillát kortyolgattunk hozzá, a Pireneusoktól északra termő bort, amely főleg a Carmen első felvonásából, a habanérából ismeretes, ám igazán iható borocska. Nekem ízlik.

*

Ebéd után azzal szórakoztunk, hogy fölidézzük a holtak szellemeit; ez az időtöltés nagyon divatba jött mostanában itt Koppenhágában. Mandolin asszony gondoskodott egyfajta pszichográfáról, ami abban állt, hogy a társaságból néhányan (Baldersen, Marin és én nem vettünk részt) körülülve egy asztalt egy-egy üres viszkis poharat szorongattak a markukban, s ha már eleget ültek ebben a helyzetben, kezdtek jődögelni a szellemek, egyik a másik után. A nevükre s egyéb dolgukra már nemigen emlékszem. Blasius szeretett volna Parmenidésszel, az alexandriai színesz királlyal beszélni, de csak nem akart megjelenni, ami abban leli természetes magyarázatát, hogy szelleme egész idő alatt jelen volt Blasius saját becses porhüvelyében. Ifjú Kristensen Jézust szerette volna megidézni, de Kasper heves és őszinte felháborodással tiltakozott, s a többieknek sem volt merszük molesztálni őt. Kasper inkább Strindberg-jel társalgott volna szívesen, akivel állítása szerint egyszer végigittak három éjszakát egyfolytában – ez volt élete legcsodálatosabb emléke! És Strindberg valóban megjelent. Félreérthetetlenül s világosan bemutatkozott, végigtáncoltatva az ábécén a viszkis poharat: S, t, r, i, n, d, b, e, r, g. – Jó estét, Strindberg úr!, köszöntötte Blasius, kissé megemelve a hátsó felét. Majd kikérte Strindberg véleményét, hogy tetszett neki az ő alakítása a Haláltáncban, ám erre nem kapott érthető választ: o, b, x, q, t, z, satöbbi – ebből nem lehetett kiokosodni. – Hol vagy most, Strindberg?, kérdezte Kasper. – A mennyországban, felelte Strindberg. – Hogy érzed ott magad?, faggatta tovább Kasper – P, o, k, o, l, i, a, n, – volt Strindberg válasza.

Mennyire jellemző rá! Soha sincs megelégedve!

Ezzel el is tűnt Strindberg, és az idősebb Pliniusnak adta át a helyét, akit senki sem hívott. Hogy történt, az ördög tudja. Kasper nem valami finoman felszólította, hogy menjen vissza oda, ahonnan jött. Igaz, hogy Kasper pneumatikus, de ettől függetlenül hamar ráunt a szellemekre, s nem neki találták föl, hogy túl sokáig bámuljon egy üres viszkis pohárba. Már ifjú Kristensennek is elege volt a lelkekből, inkább Josef Marinnal beszélgetett. Jómagam egy sakkipartira ültem le Baldersennel, aki persze fölényesen elkalapált.

– Szerencsétlen napom volt az nekem, Marin úr, amikor fölkerestem önt és megvásároltam Grimm szótárát!, mondta Kristensen. – Van egy öreg nénikém, aki tanulmányaim költségeit fedezi, de csak azzal a feltétellel, ha pap leszek. Ezek után azonban képtelen vagyok erre. Mihez kezdjek most?

– Megrémít, Kristensen úr, mondta Marin. – Lám, megismétlődik a saját történetem! De miért kell önnek ugyanazt az ostobaságot elkövetni? Pontosan azt gondoltam én annak idején, amit ön, hogy nem lehetek pap, mert nem hiszek Jézusban. De csak néhány évnek kellett eltelnie, hogy kiki azt gondolhassa s hihesse, sőt ki is mondhassa Jézusról és a keresztény vallásról, amit akar, s attól még tiszteletben álló pap lehessen, akár pásztor vagy püspök is! Igaz, hogy Dániában még nem vagyunk ott, de hamarosan ott leszünk, efelől nyugodt lehet.

– Ne legyen benne olyan biztos, szólt közbe Baldersen, aki fél füllel oda is figyelt a sakkiparti mellett. – Svéd papok és püspökök – ők mindig is különleges szerzet voltak. Itt Dániában közszájon forog egy anekdota egy svéd papról, aki prédikációjában úgy ecsetelte a poklot, hogy a gyülekezet hangosan bőgött, de így fejezte be mondókáját: „Ne sírjatok, gyermekeim, alighanem csak hazugság az egész!” Nem tudom, igaz-e ez a história, de ilyesmit senki sem mesélhetne egy dán papról. És Tegnér sohasem lehetett volna püspök Dániában, annyi szent.

– Azonkívül, Kristensen úr, miért kell önnek oly komolyan vennie az igazságot?, kérdezte Marin. – Az igazság szegény, mint Jób, meddő, mint a sivatag homokja és szürke, mint egy vén könyvantikvárius. Míg a hazugság gazdag, mint a római pápa! A hazugság dómokat emel, melyek dacolnak az évezredekkel, és embermillióknak adnak otthont, ahol biztonságban s boldognak érezhetik magukat. „Gyümölcseről ismeritek meg a fát.” Éljen a hazugság fája a maga dús, zamatos, tápláló gyümölcseivel!

*

Már nagyon későre járt, ahogy az történni szokott, ha Kasper jelen van. Baldersen és Blasius már három körül búcsút vettek, Josef Marin is lement és lefeküdt, s nem sokkal később Kasper felfedezte, hogy Irma Jensen és Kristensen nincs sehol. Végigrazziázta utánuk a belső helyiségeket, de eredménytelenül. Kaspert gyötörte a féltékenység. Irma Jensen nélkülözhetetlen volt számára éppen most, részint mint oltárképén a bűnös nő modellje, részint másképp. Azért vonzódik hozzá különösképpen, mert kiváló alkalmakat szolgáltat neki, hogy iszonyú strindbergi átkokat szórjon az egész női nemre, s engem is azzal traktált az éj hátralévő részében, hogy milyen cáfolhatatlan bizonyítékokat gyűjtött hűtlenkedései-

ről, hol Kristensen diákkal, hol Oda Hansennel, hol egy rendőrrel csalva meg őt, ráadásul az utóbbi is szörnyen féltékeny, és Kasper elég nyápic hozzá képest. Szegény Kasper!

De itt az ideje, hogy lassan befejezzem ezt a kis írásomat; hiszen Jézusról akartam mesélni, nem Kasperről és Irma Jensenről. Hogy rövid legyek: az óra nyolcra járt, meghozták a reggeli lapot, mielőtt Kasper fölment volna a maga lakosztályába. A reggeli újságban pásztor Olfert Ricard prédikációja volt olvasható, aki egy négyszögletes templomocská papja volt a Szent Anna téren, a svéd konzulátussal átellenben. Pásztor Ricard Koppenhága legnépszerűbb hitszónoka volt, akinek prédikációit már svédül is kiadták, s az újság is közölni szokta őket a másnapi számban. No persze előre mulattam rajta, mit mond majd Jézusról, s belekezdtem az olvasásba. Egy kis Isten-igéje sohasem árt.

De csalódnom kellett: Jézusról bizony egy szó nem sok, de annyit sem mondott a lelkész úr! Először arról panaszkodott, hogy temploma nem kelt valami ünnepi hatást, és fontolgatta, nem segítene-e rajta, ha kicsit átfestené kékkel, fehérrel és több aranyozással, az mégiscsak emelné ünnepi jellegét. A mennyezet ódivatú, esetlen figuráit jó volna eltávolítani, helyettük angyalokat szeretett volna, „sok-sok angyalt, kicsiket és nagyokat, arkangyalokat, az evangélium angyalát, a gyülekezet angyalát, a vizek angyalát, a mélységek angyalát, harcos és segítő angyalokat, áldozó és éneklő angyalokat és minden elképzelhető angyalokat.” Az volna csak pompázatos! Szívesen venne azonkívül néhány új, elegáns öltönyt is a maga számára. „Nem ajándékozhatnának nekünk öt-hat szép, új, drága miseruhát, hogy mint az őskeresztény templomokban, az egyházi év különböző ünnepein viselhesük őket? Egy sárgát, arany- és ezüstbrokáddal karácsonyra; egy lilát, virágosat adventre és a nagyböjtre, egy hófehéret, szép, hímzett szegéllyel húsvét-ra s egy pirosat pünkösdre – vagy arra talán a jelenlegi is megfelelne – de szentháromság-vasárnapjára egy zöldet, virágosat, olyan színűt, mint odakint az erdők és a fák; lehetne még egy égszínké kék bársony is aranylós csillagokkal az egyházi év végére, amikor korán sötétek az esték.”

Mondhatom, vigasztalólag hatott rám ez a prédikáció. Ha már egy papnak sincs többé mondanivalója Jézusról, egy vén katonától sem szabad sokat várni.

Mivel pedig korábbi létemben zsidó voltam, egy írástudó farizeus fia, senki sem kívánhatja tőlem, hogy egy hívő keresztény vagy egy új modern teológus szemével lássam Jézust. Egyszerűen olyannak láttam őt, amilyen véleményem szerint volt, s ha rosszul láttam volna, ezennel kérem a jobban informált olvasót, hogy legyen irántam keresztényi elnézéssel.

Tisztelettel:
G. M. Jägerstam

Utóirat

Josef Marin könyvkereskedő úr, aki volt szíves átnézni kéziratomat, annak közlésére kért meg, hogy mivel az ő evangéliumokból vett idézetei nem mindig egyeznek a svéd egyház bibliájával és a forgalomban lévő épületes célzatú fordításokkal, ennek az az oka, hogy Marin úr ez idézetekben a lehető legnagyobb pontossággal követte a görög nyelvű alapszöveget.

G. M. J.

A FORDÍTÓ UTÓSZAVA

Hjalmar Söderberg (1869 – 1941) kisregénye, mely a svéd s merem állítani: a világirodalomnak is gyöngyszeme, Voltaire *Candide*-jához mérhető szellemes és szórakoztató stílusban, harcias fanatizmus nélkül, csupán a biblia sorai között olvasni tudó józan észre, valamint a ránk maradt egyéb írásos emlékekre és íratlan hagyományokra támaszkodva hámoz ki a hivatalos keresztény üdvtörténet legendáriumából egy alternatív Jézus-képet és -életpályát. A regényben szereplő könyvantikvárius, Josef Marin az író alteregója és szócsöve; történetük is hasonló: már abban is, hogy svéd létükre a kedélyesebb Koppenhágát választották lakóhelyükkül, s hogy fiatal teológus korukban lelki válságba kerülve lemondtak a papi hivatásról; Söderberg, újságíró és a novella műfajának művelője, valamint amatőr, ám imponáló olvasottságú vallástörténész lett. Közel ötödfélszáz oldalas tanulmánya, *Az átváltozott Messiás* nagy felkészültséggel, kibővítve, tudományos alapossággal dolgozza ki a *Jézus Barabbás* regény témáját. Eredményeit a következőképpen summázza:

1) A Jézusról szóló mesék mögött történeti személy rejtőzik, amit általában nem is szoktak kétségbe vonni, kivéve több komoly kutatót. Képzett egyházi és világi személyek közt viszont az az uralkodó nézet, hogy az evangéliumok Jézus-képe megfelel a valóságnak, leszámítva természetesen a csodákat. Ez azonban nem áll, mert az evangéliumok Jézusa történelmi hamisítás eredménye.

2) Jézus egy zsidó messiás volt, a szónak abban az eredeti jelentésében, ahogy azt a kor és Jézus maga is értelmezte: egy népfelkelés élére állt, melynek célja a zsidó nép felszabadítása volt a rómaiak és a Heródes dinasztia uralma alól, s egyben az idegen uralmat kiszolgáló zsidó uralkodó réteg, a belső elnyomók ellen is irányult.

3) Hívei élén kísérletet tett a jeruzsálemi templom elfoglalására, az ősi áldozatkultusz megszüntetésére, amelynek – többé-kevésbé elterjedt nézet szerint – nem lesz helye az új messiási birodalomban. A templom és a kultusz elleni támadás miatt elfogták és elítélték mint „a zsidók királyát”.

4) Jézus azonos azzal „az úgynevezett Barabbással”, akit Márk evangéliuma szerint ugyanakkor fogtak el egy zendülés kapcsán, de a néptömeg követelésére szabadlábra helyeztek.

5) Hogy végül is mi lett a sorsa, arra nézve nincsenek megbízható adatok. Hogy megfizették-e vagy nem, az is bizonytalan. Nyoma van annak, hogy hívei régtől meg voltak győződve sebezhetetlenségéről és halhatatlanságáról, s hogy elevenen szállt fel a mennyekbe. A kereszthalálában s feltámadásában való hit csak később vált általánossá s egyeduralkodóvá a keresztények között.

6) Hogy valami új tant hirdetett volna meg, az nem mutatható ki. Az a tan, melyet a „Logia”-forrás, a két későbbi, főleg a Máté-evangélium neki tulajdonít, nem volt új, s azt ő nem is taníthatta.

7) A történeti Jézus alakja az első évszázad vége felé gyökeres változáson ment keresztül a győzedelmeskedő keresztény hagyományban. Egyéniségének személyes vonásai teljességgel eltűntek az evangéliumok átfestései alatt, olyannyira, hogy az utókornak semmi esélye sincs fogalmat alkotni róla. Az őskeresztények hitére, hogy vissza fog térni és megalapítja a földön a messiási uralmat, halálos csapást mért Jeruzsálem és a templom pusztulásáig; amiért is átadta a helyét a küszöbön álló „végítéletben” való hitnek. Idővel, miután a kereszténység az egész hellenisztikus világban elterjedt, az eredeti zsidó messiás egyre inkább „világmegváltóvá” alakult át, aki földi életében jámbor életre intő bölcsességet prédikált; belőle lett az első misszionárius, az első keresztény vértanú. Egyben az „istenfia” nevet megtiszteltetésként viselő messiás mitológiai értelemben vett „Isten fiává”, végül pedig a keresztény istentriász legfőbb istenévé változott.

Főlap Magunkról Legújabb szám Arhívum mégmégmégmég Érdeklődők Lundi séta HIREK

Főlap

Magunkról

Legújabb szám

Jelenidő

Nők napja

Március idusa

Széchenyi emlékezeti

Könyvtár Göteborgban

Legendák és golf

A skót tánc

Aggódás a klímáért

Norvég vadon

A vakmerő svéd

Nyári történetek

Pályázat

Oslói hírek

Malmöi beszélgetés

„Az iskolák fölöttébb s

Nyelvünk

Élekgondozó

Skandináviában rengeteg a liget (lund), de Magyar Liget csak egy van!

Kedves támogatóink, barátaink!

Elkészült az Ághegy VI. kötete (színes mellékletekkel 740 oldal). Nyomatásához számítunk anyagi segítségekre. Kérjük, utaljatok Társaságunk bankszámlájára kötetenként 150 koronát. Amennyiben kevesebbe kerül a nyomtatás, a fennmaradó összeget tagsági díjakba (80 korona évenként) betudjuk. Ezt a kötetünket is csak tagjainknak számíthatjuk önköltségi áron. Adományaitokat (pénzbeli és különféle értékesíthető műtárgyakat is) szívesen elfogadjuk, és a VI. kötet, valamint a pályázatra érkezett művek kötetben való megjelenítésére fordítjuk. Számlaszámunk:

PlusGiro! 105 29 43-6 Ag.Borg

Kötet irányár: 150 korona. Tagsági díj: 80 korona

Mészáros Márta, az Ághegy-Liget Baráti Társaság elnöke
Lőrinczi Borg Ágnes ügyvezető és pénztáros
Fodorpatiki Mária, titkár

Pályázatainkra érkezett írásokból kötetet ígértünk, ez most elkészült, címe:

Skandináviai helyőrség

([letölthető, olvasható, pdf](#))

Szerzők:

Baják Zsuzsanna, Békássy N. Albert, Bengtsson Benjámin, Borka László, Csanda Mária, Elekcs Ferenc, Erdős Bartha István, F. Bészörményi Zoltán, Forsman Attila, Forsman Desirée, Gergely Ede, Gödri-Mártis Ilona, Havasi Krasznai Erzsébet, Heyborg Ottília Pioska, Janáky Réka, Kiss Színnel Illdő, Kovács Dea Judit, Kovács Imre, Kuzsornyi Kovács Ródd, László Ede, László László, Legecz Ágnes, Lőrinczi Borg Ágnes, Malmén István

HÍREINK

Minden rólunk és ami körülöttünk történik

Sárgarózsa

levelei Llundból

Olvasd a **Svédország** rovatban egy média-szakos fiatal lány lírai jegyzetsorozatát

skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam

Főlap Szerkesztőség Előzetes Legújabb szám Előző szám Arhívum Adattár Ághegy Könyvek

Baráti Társaság Rólunk Otlettár Képtár Hangtár

Főlap

Szerkesztőség

Előzetes

Legújabb szám

Előző szám

Arhívum

Adattár

Ághegy Könyvek

Baráti Társaság

Rólunk

Otlettár

Képtár

Hangtár

„...és rügy fakad a tarlott ághegyen”

(Bözödi György)

Elérhetőségünk:

Tar Károly: Ághegy-Liget szerkesztősége 22240 Lund, Landsdomarev. 1., Svédország. Valahol otthon

Elkészült a pályázatainkra érkezett írásokból összeállított kötetetünk

59

Skandináviai helyőrség

([letölthető, olvasható, pdf](#))

MEGJELENT AZ
ÁGHEGY KÖNYVEK
sorozatban

ÁGHEGY
lapfolyam